

Španjolska na putu prema imperiju; vladavina katoličkih kraljeva (1469.-1516.)

Aleksić, Petrica

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:226592>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dvopredmetni sveučilišni diplomski studij povijesti (nastavnički smjer) i
engleskog jezika i književnosti (prevoditeljski smjer)

Petrica Aleksić

**Španjolska na putu prema imperiju: vladavina Katoličkih kraljeva
(1469.–1516.)**

Diplomski rad

Mentor: izv.prof.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Dvopredmetni sveučilišni diplomski studij povijesti (nastavnički smjer) i
engleskog jezika i književnosti (prevoditeljski smjer)

Petrica Aleksić

**Španjolska na putu prema imperiju: vladavina Katoličkih kraljeva
(1469.–1516.)**

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: izv.prof.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2017.

SAŽETAK

Stupanje na prijestolje Izabele I. Kastiljske, a s njom i njezina supruga Ferdinanda Aragonskog, bio je događaj od velikog značaja za narode Kastilje i Leóna, Aragona, Katalonije i Valencije. Ovaj kraljevski par začetnik je ujedinjenja navedenih naroda pod jedinstvenu španjolsku krunu. Iako se pravo ujedinjenje neće dogoditi sve do kraljevanja njihova unuka Karla V., njihova uloga u razvoju procesa koji su doveli do ujedinjenja je neupitna. U ovom radu prikazani su događaji koji su prethodili njihovom kraljevanju i isto odlikovali, a spomenuti su oni koju su nakon njega uslijedili. Počevši od građanskih nereda i jačanja plemstva, pa sve do unutarnjih reformi uprave u Kastilji, Izabela je svojom kraljevinom upravljala čvrstom rukom. Njezina se dugogodišnja želja ponovnog osvajanja Pirinejskog poluotoka ostvarila padom Granade 1492. godine, a iste te godine Kolumbo je uz njezin blagoslov poduzeo putovanje koje će rezultirati otkrićem Amerike. Svojom poznatom pobožnošću postavljala je moralni primjer svim svojim suvremenicima. Upravo ta religioznost potaknula ju je osnivanju Inkvizicije. U pitanjima vanjske politike i rata u većini se slučajeva gledalo prema vodstvu Ferdinanda Aragonskog. Upravo su njegova domišljatost, diplomatska aktivnost i vojna sposobnost zaslužni za teritorijalno širenje njegova kraljevstva i Kastilje. Njegova vanjska politika urodila je važnim savezništvima i dinastičkim brakovima djece Katoličkih kraljeva i drugih velikih europskih obitelji. Ta ženidbena politika biti će zaslužna za dolazak strane dinastije na španjolsko prijestolje, ali i za ujedinjenje Pirinejskog poluotoka kada njegov unuk Filip II. naslijedi i portugalsku krunu. No možda najbitniji pothvat ovog kraljevskog para bio je stvaranje fleksibilnog i avanturističkog ozračja u društvu, čiji će pripadnici otkriti novi kontinent i započeti imperijalno širenje ovog kraljevstva.

Ključne riječi: Izabela I. Kastiljska, Ferdinand Aragonski, imperij, Inkvizicija

SADRŽAJ

1. Uvod.....	5
2. Stvaranje moderne države kao ishodište stvaranja imperija.....	6
3. Prilike na Pirinejskom poluotoku u 15. stoljeću.....	7
4. Događaji koji su prethodili vladavini Katoličkih kraljeva.....	10
5. Rat za Kastiljansko nasljeđe (1475. – 1479.).....	16
6. Učvršćenje kraljevske moći.....	18
6.1. Sekularne reforme.....	18
6.2. Crkvene reforme.....	22
7. Dovršenje rekonkviste: osvajanje Granade (1492.).....	26
8. Ferdinandovi ratovi.....	30
9. Smrt kraljice Izabele i kraj Ferdinandove vladavine.....	32
10. Vanjska politika.....	33
11. Imperijalno širenje izvan Europe.....	35
12. Zaključak.....	39
13. Prilozi.....	40
14. Popis priloga.....	44
15. Popis literature.....	45

1. Uvod

Tema ovog rada je vladavina Katoličkih kraljeva u vidu njihovih reformi i unaprjeđenja zemalja kojima su vladali. Rad pokušava prikazati izravnu korelaciju između uvedenih unaprjeđenja i širenja buduće ujedinjene Španjolske. Navodi događaje koji su očigledno ovu zemlju čvrsto postavili na imperijalni put kao što je Kolumbovo putovanje u Ameriku, ali i događaje i procese koji su na ne tako očit način pridonijeli otvorenosti društva koja je bila potrebna za stvaranje imperija. Prvi dio rada odnosi se na preuređenje Kastilje u unutarnje reforme kraljice Izabele, dok je drugi posvećen Ferdinandovim ratovima u Italiji i uspješnosti njegove vanjske politike. Drugo poglavlje posvećeno je nastanku moderne države i njezina uređenja kao preduvjeta za daljnja širenja. U trećem poglavlju dan je uvod u političke, demografske i geografske prilike na Pirinejskom poluotoku. Određeni su i razrađeni pojmovi koji se provlače kroz čitav rad i dan kratki pregled vladavine Katoličkih kraljeva. Četvrto poglavlje govori o događajima i procesima koji su neposredno prethodili njihovoj kraljevanju. Objasnjeno je jačanje plemića i utjecaj istog na vladare Kastilje te odnos Izabele i njezina mlađeg brata s njihovim polubratom kraljem Enriqueom VI. Dan je pregled prijevora oko nasljeđivanja kastiljanskog prijestolja koji su završili konačnim imenovanjem Izabele nasljednicom i njezina vjenčanja s Ferdinandom Aragonskim. Peto poglavlje opisuje događaje koji su uslijedili tj. rat za nasljeđe Kastilje i Izabelino neosporeno stupanje na prijestolje. Šesto poglavlje bavi se sekularnim i crkvenim reformama koje su učvrstile kraljevsku moć i ujedinjena kraljevstva čvrsto postavile na imperijalni put. Sedmo i osmo poglavlje bave se ratovima koje su kraljevi poduzimali. Sedmo opisuje dovršenje rekonkviste padom Granade, a osmo se bavi Ferdinandovim ratovima na Mediteranu. Deveto poglavlje kratko se bavi događajima nakon smrti kraljice Izabele odnosno dovršenjem Ferdinandove vladavine. Sljedeće se odnosi na njegovu uspješnu vanjsku politiku, dok se zadnje bavi imperijalnim širenjem izvan Europe tj. otkrićem Amerike i koloniziranjem Kanara.

2. Stvaranje moderne države kao ishodište stvaranja imperija

Bitna pretpostavka korijena razvoja imperija pod Katoličkim kraljevima derivira se iz događaja otkrića novog kontinenta. Sama mogućnost ovog pothvata proizlazi iz tehnološkog i socijalnog razvitka Pirinejskog poluotoka i talijanskih trgovačkih gradova. Tipičnim produktom ove unije smatrao se Kristofer Kolumbo (1451.-1506) čiji je sam život predstavljao prelazak iz srednjovjekovnog u novovjekovno. Iste godine kada je Kolumbo poduzeo svoje putovanje, tijekom kojeg je trebao naći novi put prema Indiji, dovršena je rekonkvista na Pirinejskom poluotoku. Ovaj višestoljetni proces stvorio je sloj ljudi koji su u svojim svjetonazorima spajali glavne odrednice viteštva, avanturizma, hrabrosti i križarskih ideja širenja kršćanske vjere. Talijanski gradovi su s druge strane naišli na poteškoće u trgovini s Azijom. Usponom Osmanlija tradicionalna trgovina s ovim prostorima postala je zamjetno skuplja, što je trgovce prisililo na traženje novih ruta snabdijevanja.¹

U liku španjolskog avanturista *hidalga* vidimo tipičnu novovjekovnu pojavu spajanja onoga naizgled staroga srednjovjekovnog, viteškog i križarskog s novim avanturističkim. Upravo takva vrsta spoja karakteristična za rani novi vijek bila je plodno tlo otkriću novih kontinenata. Bitan preduvjet za sve navedeno bio je proces pluralizacije, kojeg se u udžbeniku urednice Anette Völker-Rasor, *Rani novi vijek*, definira kao „kompleksnu dijalektičku strukturu; kraticu za suprotstavljanje i uzajamnost u procesima u kojima umnožavanje iskustava, tradicija, normi i zahtjeva za istinom i vjerskih zahtjeva vodi prema raznolikosti oblika doživljenog i proživljenog, kao i pokušaja da se toj raznolikosti postave granice uz pomoć kanoniziranja, novih uređenja i novih autoriteta.“² Pomoću ove definicije možemo pokušati objasniti trenutak prelaska feudalnog društva u ono moderno. Obilježja tog društva međusobno su usko povezana, pojavljuju se u isto vrijeme i međusobno se nadopunjuju. No ono što svakako možemo tvrditi jest da je Kolumbovo otkriće Amerike onaj događaj koji je bio od iznimne važnosti za ograničenje početka nekog drugog doba.³

Ovaj proces pluralizacije zahvatio je mnoge sfere ranonovovjekovnog života uključujući religiju i znanost. Što se same religije tiče ona se u godinama vladavine Katoličkih vladara još uvijek borila samo protiv krivovjerja, ali će se u budućim godinama suočiti sa novim izazovima reformacije i protureformacije. Znanost je pak svoje promjene doživjela u tehnološkom razvoju u kojem

¹ Anette Völker-Rasor, *Rani novi vijek*, Golden Marketing, Zagreb 2016., str. 69.-70.

² Isto, str. 303.-304.

³ Skupina autora, *Povijest*, sv. 8, Jutarnji list, Zagreb 2008., str. 421.

prednjači izum tiskarskog stroja koji je omogućio masovnije tiskanje knjiga. Također je porasla i vrijednost empirijskih istraživanja.⁴

U to doba vladari ujedinjene Kastilje i Aragona su kao cilj svoje vladavine postavili centralizaciju moći i jačanje kraljevske vlasti. Taj proces bio je otežan postojanjem raznih vjerskih manjina u njihovim kraljevstvima što zbog iznimnog utjecaja kršćanstva na monarhiju, što zbog nehomogenosti podanika krune. Ovakvo preplitanje stvaranja moderne države i vjerskih pitanja je postalo krajem 15. stoljeća tipično obilježje budućeg europskog političkog života, a najočitije je upravo u Španjolskoj.⁵ Osim vjerskih previranja, početak 16. stoljeća u Europi su obilježile i dinastičke promjene i prijepori vladara s papom. U ovom ozračju počinju se stvarati velike europske države s dobro obučenom i opremljenom vojskom i razvijenom diplomatskom mrežom. Započinje proces stvaranja državne uprave te dolazi do centralizacije i unifikacije vlasti. Vladari ovih modernih država vladali su podanicima različitih religija, tradicija i jezika, a jedinstvo prava i obveza postizali su stvaranjem centralnog seta pravila ili zakona. Ovi jedinstveni i opće primjenjivani zakoni odnosili su se na sve podanike jednako i time okončali samovolju feudalaca, posebna prava cehova i slične pojave koje su doprinosile srednjovjekovnoj rascjepkanosti vlasti i društva.

Veliku ulogu u stvaranju moderne države je imala i već spomenuta nova vojska. Dok je snaga prijašnje vojske počivala na konjaništvu, moderna vojska oslanja se izričito na pješništvo. Pojava dobro opremljenog i okretnog pješništva poput onog švicarskog, oduzela je vojni primat plemićkoj konjici. Druga tehnološka inovacija bila je dakako vatreno oružje. Na bojištima ranog 15. stoljeća u Europi vladaju topovi i arkebuze⁶ koji bez problema uništavaju zastarjele srednjovjekovne utvrde. Za održavanje ovakve vojske bila je potrebna uređena monarhija sa jakim centralnom upravom i poreznim sustavom. Sam proces novačenja, održavanja, logistike i izgradnje topništva i utvrda podrazumijevao je velike izdatke i organiziranost. U ovom vremenu i pojam granica mijenja svoje značenje. Prethodno je korišten samo u odnosu na druge države, a sada postaje skup linija unutar kojih se razvija jedinstven narod povezan zajedničkim odnosima i interesima.⁷

⁴ Anette Völker-Rasor, *Rani novi vijek*, str. 304.

⁵ Skupina autora, *Povijest*, sv. 8, str. 422.

⁶ Vrsta primitivnog ručnog vatrene oružja, preteča muškete.

⁷ Skupina autora, *Povijest*, sv. 8, str. 426.-430.

3. Prilike na Pirinejskom poluotoku u 15. stoljeću

Rimljani su Hispaniju uvijek smatrali krajem svijeta. Prema pisanju njihovih pjesnika, morski tjesnac Herkulovi stupovi, današnji Gibraltar, vodio je do tamnog i neistraženog mora koje je gutalo sav život. Pirinejski poluotok onog vremena bio je uistinu najzapadnija točka širenja svih naroda, bili oni Feničani, Kelti ili Rimljani. U 8. stoljeću arapski su osvajači napali i osvojili veliki dio ove zemlje te ondje kasnije osnovali Kordopski kalifat koji je ostavio neizbrisive tragove u obliku arhitekture, pjesništva i svakog drugog oblika kulture. Mala zajednica Židova stoljećima je napredovala pod muslimanskom, a kasnije i kršćanskom vladavinom. Rekonkvista je muslimanima ostavila kontrolu nad južnim dijelom poluotoka gdje je osnovano kraljevstvo pod nazivom al-Andalus. Ovaj je prostor spletom povijesnih okolnosti i utjecaja raznih naroda tako postao dom raznovrsnim vrstama uređenja i uprava te jezika i vjera, što je onemogućilo bilo kakvo ujedinjenje. Teritorij poznat pod nazivom *España* ili Španjolska sastojao se od dvije jedinice – kraljevstva Kastilja i kraljevstva Aragon. Pojam Španjolska u ovom kontekstu svakako ne označava ujedinjenu Španjolsku kakva će biti u budućnosti, nego se koristi kao zajednički pojam za ova, za sada brakom, ujedinjena kraljevstva. Početak stvaranja kolonijalnog imperija može se pratiti upravo od ovog bračnog ujedinjenja i dolaska na vlast mlade kastiljanske kraljice Izabele.⁸

Nakon anarhije i građanskih ratova u Kastilji i Aragonu, ove su kraljevine u svom jedinstvu doživjele preobrazbu u tvorevinu u kojoj se naziru korijeni moderne države. Porastom kraljevske moći, za koju su u ovom razdoblju odgovorni Izabela i Ferdinand, centralizirala se država. Tijekom svog zajedničkog suverenog kraljevanja vladari su dovršili rekonkvistu osvojivši ostatak Pirinejskog poluotoka od Muslimana i poslali Kolumba na putovanje za otkriće Novog svijeta. Također su odobrili progon Židova i sa zajedničkom vojskom proširili svoju vlast na Mediteranu i Atlantskom oceanu. Anglo-saksonski povjesničari ovaj su vladarski par hvalili povlačeći paralele između njih i dinastija Engleske i Francuske. U novije vrijeme znanost se pak uspjela odvojiti od mitova njihove vladavine koje španjolske nacionalne i religiozne ideje i dalje njeguju. Inovacije u sustavu vladanja i diplomacije zasigurno se mogu pripisati Katoličkim kraljevima, ali ostale stvari koje im se često pripisuju, poput reformacije Crkve ili ujedinjenja Španjolske u jednu državu, nisu njihove zasluge. Izabela, primjerice, nije bila odviše umiješana u stvaranje kolonijalnog imperija. Osim samog financiranja Kolumbova putovanja, nije se aktivno trudila u postavljanju vanjske

⁸ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, Penguin Books, London 2002., str. 23.

politike i planiranju pothvata koji će osigurati buduću slavu kasnije ujedinjene Španjolske. Ova je monarhija mijenjala svoj karakter, u razdoblju između 15. i 18. stoljeća od izrazito mediteranske sile pod dinastijom Trastámara, do velike europske i svjetske sile pod Habsburgovcima i svog povratka okvirima Mediterana pod Burbonima.⁹

Naslov Katolički kraljevi, koji su ovi mladi vladari nosili, dodijelio im je papa Aleksandar VI. (1492.-1503.) za uspješno dovršenu rekonkvistu i pomoć koju su mu pružili u Italiji. Tim naslovom koristili su se i drugi vladari Španjolske, a u originalu je glasio *Rex Catholicissimus*, što se prevodi kao Najkatoličkiji kralj.¹⁰

U Aragonu je 1410. godine preminuo posljednji kralj aragonske loze Martín I., što je dovelo do nasljedne krize koja je riješena kompromisom u Caspeu dvije godine kasnije. Tako je novom kraljevskom obitelji Aragona postala kastiljanska obitelj Trastámara, a stupanjem Ferdinanda I. na prijestolje, Kastiljom i Aragonom vladale su dvije grane iste obitelji. Ujedinjenje ovih kraljevstava sada se činilo samo kao pitanje vremena, i dok su razlozi za ujedinjenje bili mnogi, postojali su i suprotstavljeni faktori. Ponajprije su se isticali osjećaji međusobne antipatije Kastiljanaca i Aragonaca. No, u ovom kontekstu je svakako važno spomenuti i osjećaje pripadnosti stanovnika Hispanije. Tako su pirinejski mornari 15. stoljeća po povratku govorili kako se vraćaju u *España* bez obzira s kojeg dijela poluotoka su isplovili. Iako su mnogi sačuvali osjećaje pripadnosti svojim užim provincijama i kraljevstvima u odnosu s drugim narodima, definirali su se kao Španjolci, što uostalom nije rijetka odlika i modernih nacija.

Konačno je ujedinjenje pak došlo tek kada su međunarodne prilike dale prostora ili prisilu za nj. Po završetku Tridesetogodišnjeg rata (1618.-1648), Francuska je obnovila pritisak na pirinejsko područje zbog čega je savez s Kastiljom tadašnjem kralju Juanu II. (1406.-1454.) postao vrlo poželjan. Osiguranje istog tog saveza tako je postao najviši cilj njegova diplomatska djelovanja.¹¹

Bitno je napomenuti da su nakon ujedinjenja ove dvije krune kraljevi često koristili naziv *España* ili *las Españas*, ali ga nikada nisu stavili u svoj službeni naziv, umjesto toga nazivajući se kraljevima Kastilje, Leóna, Aragona, Sicilije i ostalih kraljevstava.¹²

⁹ Henry Kamen, *Golden Age Spain*, Palgrave Macmillan, New York 2004., str. 5.-6.

¹⁰ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 32.

¹¹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, Penguin Books, London 2002., str. 19.-21.

¹² Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str.28.

4. Događaji koji su prethodili vladavini Katoličkih kraljeva

Kako bi razumjeli povijest Pirinejskog poluotoka, posebice onu Kastilje, bitno je, više nego u povijestima ostalih zemalja, razumjeti odnose plemstva i krune ili točnije odnos pojedinih plemića koji su uživali povjerenje krune te zbog toga često imali moć nad njom. Puno prije vladavine Katoličkih kraljeva takvu moć uživao je don Álvaro de Luna kao *condestable de Castilla*¹³ (1423.–1453.). Ova čast dala mu je upravu nad dvorom, zbog toga što tadašnjeg kralja, Juana II., uprava nije zanimala ni približno kao poezija i glazba. Álvaro de Luna zapravo je bio nezakoniti sin jedne aragonske plemićke obitelji, a njegovo porijeklo, kao i potpuno, bezuvjetno povjerenje vladara koje je uživao, učinili su ga omraženim među kastiljanskim plemstvom. Pomogao dakako nije ni utjecaj s kojim je postigao dokidanje raznih plemićkih privilegija.¹⁴

Nakon smrti prve supruge Juana II., Marie Aragonske, s kojom je imao budućeg kralja Enriquea IV. (1425.-1474.), de Luna je bez kraljeva znanja ušao u ženidbene pregovore za ruku portugalske princeze Izabele, unuke kralja Juana I. Portugalskog (1385.-1433.). Ovaj brak pokazat će se početkom kraja dona Álvaroa jer se novoj kraljici nije sviđao njegov ohol stav i moć koju je imao nad krunom. S vremenom je supruga uvjerala u zlobu svog najbližeg suradnika koji je naposljetku osuđen na smrt u formalnom procesu. Nedugo nakon ovih događaja, kralj je ponovno dao upravu nad zemljom svojim plemićima koji ovaj put nisu bili jednako sposobni podvrgnuti tako mnoštvo mehanizama svojoj volji. Godinu dana kasnije preminuo je i kralj Juan II. Kastiljski ostavivši za sobom, osim Enriquea, i dvoje djece iz svog drugog braka s Izabelom, infantu¹⁵, koja je tada imala samo četiri godine, i mlađeg infanta Alfonsa. Zaštitio ih je ostavivši ih pod zaštitom starijeg brata, sada kralja, te dodjelom grada Cuellara i njegova teritorija zajedno s pozamašnom količinom novca za njihovo uzdržavanje.¹⁶

Enriqueova vladavina odlikovala se liberalnim trošenjem novca svojih podanika na beskorisno održavanje glamura na dvoru i vođenja neuspješnih ratova protiv Muslimana koji su u Kastilji bili vječno popularni. Njegove prečeste bojne i rastrošnost učinile su krunu najomraženijom institucijom među plemstvom, ali i pučanstvom koje je uvijek plaćalo najveći danak za takve pothvate. Prekinuo je dvanaestogodišnji brak s Blancom Aragonskom na temelju činjenice da

¹³ Čin kojeg je stvorio kralj Juan I. 1382.g godine. *Conestable* je bio druga najmoćnija osoba u kraljevstvu, a njegova je primarna odgovornost bila zapovjedništvo nad vojskom u odsutnosti kralja.

¹⁴ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I, Lippincott Co. Press, Philadelphia 1872., 73.-74.

¹⁵ Titule koje nose djeca španjolskih i portugalskih monarha koja nisu prestolonasljednici.

¹⁶ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I., str. 82.-84.

nikada nije konzumiran i potom oženio portugalsku princezu Juanu, sestru tadašnjeg kralja Alfonsa V. (1438 -1481.) Juana je prema predaji bila živahna mlada žena čija se osobnost nije slagala s rigoroznim pravilima kastiljanskog kraljevskog dvora. Njezino ponašanje dalo je poleta mnogim glasinama od kojih je najistaknutija ona koja implicira kraljeva miljenika dona Beltrána de la Cuevu. Upravo je u njegovoj figuri kastiljansko plemstvo vidjelo novog don Álvara de Lunu. Među njima najviše su se isticali Juan Pacheco, markiz od Villene i njegov rođak nadbiskup Toleda, Alfonso Carrillo de Acuña (1446.-1482.). Lik Juana Pacheca iznimno je važan za događaje koji će se odvititi u narednim godinama, a koji će kao posljedicu imati dolazak Izabele na tron Kastilje. Ovaj je plemić svoju političku karijeru započeo u službi nikoga drugoga nego dona Álvara de Lune. Odlikovali su se sličnim govorničkim osobinama i obojica su mogli svoje štićenike podvrgnuti svojoj volji. Pacheco je bio svojevrсни učitelj mladom princu Enriqueu te je stajao iza svakog njegova sukoba s ocem. Peripetije oko borbe za prijestolje istinskog Trastámara nasljednika bile su tako u službi osobnih interesa ova dva iznimno utjecajna plemića. Markizom od Villene Pacheco je postao za vrijeme vladavine Juana II., a njegov se posjed prostirao između Toleda, Murcije i Valencije, što ga je učinilo najmoćnijim vazalom kraljevstva. Njegov ujak Carillo nije slijepo slijedio crkveni put koji je preuzeo zaređivanjem, nego je, kao i mnogi srednjovjekovni crkveni dostojanstvenici, na taj put i krenuo zbog privilegija i vlastitih ambicija. No, svakako je znao iskoristiti sve blagodati koje mu je njegov iznimno važan položaj crkvenog primata u tim prostorima ponudio.

Prethodni predstavnici miljenika mladog kralja bili su vidljivo nesretni uspinjanjem novih te su u plemstvu i narodu pobudili negativne osjećaje prema povodljivom kralju i njegovim najbližim suradnicima. Veliki su nemiri uslijedili kada je kralj, uvjeren u zagovaranje stranih interesa od strane ove dvojke, odlučio razriješiti ih njihovih položaja u vođenju Kastilje. Godine 1462. kraljica Juana rodila je kći, koju je odlučila nazvati prema sebi, ali koja je prema glasinama o stvarnom očinstvu zauvijek u povijesti ostala poznata kao *la Beltraneja*. Enrique je po običaju sakupio plemstvo koje je maloj Juani moralo iskazati vjernost kao nasljednici kastiljske krune. Ovo se dogodilo u Burgosu, gdje se plemstvo vrlo nerado odazvalo, pa su s velikim protestima, naravno nakon ceremonije, odali priznanje kraljevoj kćeri. Nije sve dakako ostalo na tihom protestu i razgovorima iza zatvorenih vrata. Plemstvo je ubrzo sastavilo u službeni dokument žalbe u kojem među ostalom navode kako im kralj mora predati infanta Alfonsa koji se javno mora priznati kao nasljednik. Ostale žalbe ticale su se zloporabe moći i to uglavnom od strane dona Beltrána de la Cueve. Slabi kralj je pristao na uvjete priznavanja svog polubrata Alfonsa kao nasljednika, ali samo pod uvjetom njegove ženidbe Juanom. Alfonsa su plemići u incidentu blizu Avila posjeli na

prijestolje, prije toga ceremonijalno uništivši lutku koje je predstavljala kralja Enriquea na tom istom prijestolju, te mu se zakleli na vjernost kao novom kralju Kastilje. Tako su Kastiljom neko vrijeme vladala dva kralja, oba pritom sazivajući *cortes*¹⁷. U ovo vrijeme Izabela je i dalje boravila na dvoru svoga polubrata i upravo je u njoj Enrique vidio spas od interesa don Pacheca. Pacheco je pokrenuo tajnu korespondenciju sa svojim bivšim učenicom, vidjevši da ne može kontrolirati ambicije svih plemića okupljenih oko Alfonsa. Predloženo je da se infanta Izabela uda za Pachecova brata dona Pedra Girona, velikog meštra reda Calatrava, kako bi se interesi obitelji Pacheco odvojili od interesa tzv. pobunjenika koji su okruživali Alfonsa. Umjesto da ovakav prijedlog gleda kao napad na svoju čast, Enrique ga je objeručke prihvatio. Poslan je zahtjev za papinsku odluku dopuštenja braka, jer je, kao meštar crkvenog vojnog reda, Giron trebao biti u celibatu. Mladoj Izabeli ova odluka nimalo nije odgovarala. Prema tadašnjim svjedočenjima, infanta je bila vrlo pobožna i neiskvarena dvorskim životom, stigavši na kraljevski dvor iz Arevala tek po rođenju princeze Juane. Vjenčanje je ipak spriječeno iznenadnom smrću Pedra Girona, no ne i bez trajnih posljedica na odnos mlade Izabele i Enriquea kojemu ovo nije bio prvi pokušaj udaje protiv njezine volje.

Smrću Girona rasplamsao se ponovno borbeni žar dvaju frakcija koje su se sastale kod Olmeda, na mjestu na kojem je Enrique kao prestolonasljednik, a pod utjecajem istog ovog Pacheca, već vodio bitku protiv svog oca, tadašnjeg kralja. Bitka nije ostvarila nikakve velike pomake, a nakon nje uslijedilo je razdoblje općeg prevrata u zemlji. Stanovništvo je patilo pod čestim pljačkama užasnim zločinima. U takvom bezvlađu i općenitom kaosu svojim djelovanjem istaknulo se tzv. *Hermidad*, koje je štitilo pravdu i interese malih građana nerijetko podvrgavajući i članove visokog društva drakonskim kaznama.

Do velikog je preokreta došlo kada je Alfonso pronađen mrtav u svom krevetu 5. srpnja 1468. godine. Pobunjena je frakcija tako izgubila svog kralja, ako se tako mogao zvati, pod tada uobičajenim sumnjama trovanja i dr. Prirodno je bilo da su se u ovom trenutku okrenuli infanti Izabeli, koja je nakon okupacije Segovije i bitke kod Olmeda napokon mogla zatražiti utočište kod svog brata Alfonsa te je stoga bila u kontaktu s plemstvom koje ga je slijedilo. Ponuda položaja njezina brata došla joj je od Carilla koji ju je posjetio u samostanu u Avili kamo se povukla nakon Alfonsove smrti. Izabela je ponudu odbila, rekavši kako je zemlja već dovoljno dugo bila razdvojena i u kaosu i kako nitko drugi nema pravo zvati se kraljem Kastilje dok je njezin polubrat živ. Tako je napokon završeno razdoblje nemira prouzročeno borbom za prijestolje braće

¹⁷ Kastiljansko zakonodavno tijelo.

Trastámara. Izabela je izrazila želju za suradnjom i pomirbom dvaju tabora, pa plemstvu više nije ostalo ništa drugo nego li stupiti u pregovore s kraljem. Imajući na umu njegovu melankoličnu prirodu, nije začuđujuća činjenica da je ponovno pristao na većinu postavljenih zahtjeva. U mjestu Toros de Guisando 1468. godine sastali su se Enrique i Izabela zajedno sa svojim pratnjama te potpisali ugovor prema kojem je ona postala nova *Princesa de Asturias*, odnosno dobila naslov i upravu odgovarajuću prestolonasljednici Kastilje i Leóna. Transgresije kraljice Juane su se trebale prepoznati i postati stvar općeg znanja, a ona i njezina kći trebale su biti poslone u Portugal. Nadalje, *cortes* su trebali prisegnuti Izabelu kao sljedeću kraljicu, a ona se nije smjela udati bez vlastitog pristanka i bez pristanka svog polubrata.

Upravo ju je njezin novi status učinio toliko poželjnom za brak, jer je kao nasljednica trona kraljevstva Kastilje i Leóna u svom braku imala potencijal ujedinjenja svoga kraljevstva s još jednim. Kandidata je bilo nekoliko, ali preferenciju princeze i naroda imao je Ferdinand Aragonski, kojega je pratio glas vrlo sposobnog političara i ratnika, a bio je Izabelinih godina. Osim svih navedenih osobina, za Ferdinanda se govorilo kako je izuzetno lijep i zgodan. Izabelin izbor nije se svidio markizu od Villene, sada ponovno u suradnji ili bolje rečeno, zapovjedništvom nad kraljem. Razlog tome bile su razmirice oko posjeda koje bi aragonska loza Trastámara mogla oduzeti sadašnjem markizu, stoga je obnovio stare planove moguće ženidbe Izabele i Alfonsa V. Portugalskog.

U isto vrijeme dio plemstva koji je u prethodnim sukobima slijedio Enriquea, pod vodstvom istaknute obitelji Mendoza, bio je ogađen uvjetima ugovora iz Guisanda. Potajno su, a nekada i ne tako potajno, nastavili promovirati interese Juane *la Beltraneje*. Pacheco je i tu promovirao svoje interese te je, kako bi osigurao svoje mjesto na kraljevskom dvoru, osmislio plan udaje Juane za portugalskog prestolonasljednika, kako bi ona u budućnosti imala jače savezništvo u borbi za kastiljansku krunu.

Uniju Kastilje i Aragona kroz brak Izabele i Ferdinanda podržavao je Izabelin saveznik Carillo, dajući joj potporu u borbi protiv kralja koji je toliko odredbi ugovora iz Guisanda prekršio da se ni sama Izabela nije smatrala odgovornom čekati i njegovu privolu za brak sa Ferdinandom. Ovaj brak bio je važan i aragonskom kralju Juanu II, koji je svom sinu i nasljedniku dao naslov kralja Sicilije i povezao ga uže s vladavinom Aragona, ne bi li mu tako dao više na važnosti u očima kastiljanske princeze. No, zbog slabosti Aragona u ovom razdoblju, Ferdinand je svakako bio primoran potpisati bračni ugovor koji je uvelike išao u korist Kastilji. U ugovoru je Ferdinand pristao poštivati zakone i običaje Kastilje, svoje kraljevanje provoditi u Kastilji i ne napuštati je

bez Izabeline privole, poštivati interese Kastilje i ne imenovati niti jednog dužnosnika, civilnog ili vojnog, bez njezina pristanka te prepustiti Izabeli predlaganje svih crkvenih dužnosnika. Također se obvezao na nastavak rata protiv Maura, poštivanje svih kastiljanskih plemića i kralja Enriquea te na odricanje svih prava koje je njegov otac posjedovao na posjede u Kastilji.

Protivnici braka ovih mladih prinčeva naravno nisu mirno stajali po strani. Izabela je bila pod iznimnim pritiskom svog polubrata i Pacheca koji su ju poslali u grad Madrigal u kojem se našla izolirana od svojih saveznika i na milosti i nemilosti kraljeve politike. Saznavši za uskoro vjenčanje s Ferdinandom, poslan je kontingent vojske dovoljno velik da bi osigurao Izabelu u njihovim rukama. U tom trenutku njoj u pomoć dolazi Carillo i admiral Henriquez, koji su uspjeli u Madrigal doći prije Pachecovih i kraljevih vojnika i tako odvesti Izabelu na sigurno u Valladolid.

U takvim uvjetima Ferdinand je iz Aragona morao putovati inkognito predstavljajući se kao sluga. Naime, Pachecovi ljudi su, ne uspjevši osigurati, dobili naredbe da spriječe ulazak aragonskog princa u državu. To im nije pošlo za rukom, pa je Ferdinand sigurno stigao u Valladolid gdje ga je primio nadbiskup Toleda, Carillo. Postojao je ipak jedan problem oko vjenčanja preko kojeg pobožna Izabela nije mogla prijeći. Kako su ona i Ferdinand bili rođaci, bilo im je potrebno papinsko dopuštenje kako bi njihov brak bio valjan u očima Boga i Crkve. To dopuštenje nisu mogli dobiti, pa su bulu bez njena znanja krivotvorili nadbiskup, Aragonski kralj i Ferdinand. Prava bula osigurana je nekoliko godina nakon samog vjenčanja od strane pape koji se nije toliko zauzimao za Enriqueove interese.¹⁸

Dana 19. listopada 1469. Izabela i Ferdinand vjenčali su se na privatnom posjedu u Valladolidu. Par je tada bio u takvoj financijskoj situaciji da su bili primorani posuditi novac za proslavu svog braka. Ovaj događaj pokazati će se najznačajnijim za budućnost zemalja čiji su nasljednici bili. Izabelina odluka da prekrši odredbe ugovora iz Guisanda bila je ispravna imajući na umu prevrtljivu prirodu svog polubrata, od kojega se svakako nije moglo očekivati da će svoju riječ držati zbog raznih utjecaja kojima je bio podložan.¹⁹

Osujećen razvojem situacije, Pacheco je kralju predložio ponovnu rehabilitaciju Juaninih interesa, za što je opravdanje crpio iz Izabelinog kršenja ugovora iz Guisanda. Brojne plemićke obitelji, uključujući i obitelj Mendoza, stale su na stranu nekadašnje princeze, dok su druge, kao što je Medina Sidonia, ostale vjerne Izabeli. Njezin najveći saveznik ostao je nadbiskup Toleda, no on

¹⁸ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I., str. 104.-126.

¹⁹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 18.-19.

svakako nije bio laka osoba.²⁰ U istom tom razdoblju Rim je dobio novog papu Siksta IV. (1471.-1484.), a s njime u samom vrhu Crkve i blagodatni uprave njegova savjetnika kardinala Rodriga Borje ili, kako su ga u Italiji nazivani, Borgia. Novi je papa imao za zadatak ujediniti Europu i njezine vladare u jedinstvenu Svetu ligu s ciljem otpora Turcima, koji su sve više i više prodirali prema Zapadu te prijetili sigurnosti samog papinstva. Papa je tako imenovao legate koji će se zaputiti u Francusku, Burgundiju, Englesku, njemačke zemlje, talijanske države, Ugarsku i Poljsku. Borgia je dobio zadatak pridobivanja svojih rodnih krajeva Aragona, a s njime i Kastilje. Papa je izdao bulu poziva svih kršćanskih vladara na borbu protiv Turaka. Od svih legata Borgia je najviše toga postigao u primirenju napetosti u Kastilji. U svojim razgovorima s biskupom Carrillom i istaknutim Kastiljancima uvidio je da je priznanje Izabele kao nasljednice krune prvi korak prema stabilnosti zemlje. Upravo iz njegovih pokušaja pomirbe Izabele i Ferdinanda s Enriqueom nažalost su nastali nemiri među tzv. starim kršćanima i onima koje su nazivali *conversos*, odnosno, preobraćenim Židovima koji su sada držali važne pozicije u Kastilji. Pacheco, kao ključ bilo kakvog pomirenja, odbio je sudjelovati u pregovorima zbog Izabelina izbora predstavnika – preobraćenog Židova Andresa de Cabrera. Enrique je u pregovorima sudjelovao sam i na kraju pristao ponovno priznati Izabelu kao svoju nasljednicu. Čuvši za nedavne događaje nekoliko je mladih vitezova, među kojima se nalazio i Gonzalo de Córdoba, pristupilo princezi te su joj ponudili svoje mačeve.²¹

Rodrigo Borgia je prilikom boravka u Kastilji dobio i zadatak predložiti imenovanje novog kardinala Španjolske. Carrillo se osjećao kao jedina dostojna osoba za obnašanje ove važne funkcije s obzirom da je već imao primat kao nadbiskup Toleda. Izbor je 1473. godine, na njegovu žalost, ipak pao na biskupa Mendozu. Izabela je ovu vijest, zajedno s ostatkom dvora u Segoviji, dočekala s radošću, a Carrillo se osjetio izdanim tim činom podrške drugoga od strane one kojoj je tako vjerno služio te se povukao na svoje imanje Alcalá.

Godina 1474. bila je vrlo značajna za Kastilju, ne zbog svoje plodnosti i iznimno dobrih uroda, nego zbog nekoliko važnih političkih događaja. Te godine preminuli su i markiz od Villene i kralj Enrique IV. U posljednjim satima života ovog neodlučnog kralja njegovi najbliži suradnici su mu savjetovali izradu oporuke u kojoj će napokon izreći istinu o očinstvu *la Beltraneje*. Kralj se oglušio na ove savjete i umjesto toga je ostavio dokument koji imenuje kardinala Mendozu i

²⁰ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I., str. 130.-131.

²¹ William Thomas Walsh, *Isabella of Spain*, Sheed & Ward, London 1935., str. 117.-121.

mladog markiza od Villene, Diega Pacheca, vršiteljima njegove volje koji su dužni s Juanom učiniti ono što zajedno s istaknutim plemstvom odluče.

Izabela je vijest o smrti svog polubrata dobila istog tog dana 12. prosinca 1474. Ferdinand je bio odsutan otišavši u Rosellón, ali Cabrera i njegova supruga, Izabelina prijateljica iz djetinjstva, preklinjali su je da se okruni prije nego li pristaše *la Beltraneje* uspiju djelovati. Izabela se odlučila okruniti sutradan na glavnom trgu Segovie u 23. godini života.²²

Ferdinand je vijest o krunidbi dobio tijekom svog boravka u Aragonu. Ondje se zaputio na molbu svog oca kralja Juana II. jer je zemljom vladala apsolutna anarhija i bez Ferdinandove pomoći stari kralj bi bio zarobljen. Po primitku novosti bio je šokiran Izabelinom ulogom jer je i dalje smatrao da će mu kada trenutak dođe, Izabela dati uzde kraljevstva. Ona je vjenčane ugovore shvatila vrlo ozbiljno i imala svaku namjeru u Kastilji vladati s Ferdinandom kao svojim suprugom i suvladarem. Od tog trenutka pa nadalje Izabela i Ferdinand djelovali su kao jedna osoba, oba potpisa na svim dokumentima i oba lica na svim novčićima.

Velik se zadatak nalazio pred ova dva monarha. Oboje su nasljeđivali zemlje u nemiru. U budućim su godinama morali vratiti ugled krune, reformirati klerikalne i sekularne dužnosti, vratiti posjede krune koje je prethodni kralj Enrique ilegalno davao plemićima, reformirati valutu i vratiti prosperitet agrarnim i poduzetnim djelatnostima te se suočiti s problemima Maura, *coversa* i Židova. No, ne prije nego li se za kastiljansko prijestolje uistinu izbore.²³

5. Rat za Kastiljansko nasljeđe (1475. – 1479.)

Sljedbenici *la Beltraneje* su prema predviđanjima Izabelinih savjetnika poduzeli radnje prema ostvarenju prava njihove izabranice na nasljeđivanje kastiljanske krune. Izrađen je plan ženidbe Alfonsa V. Portugalskog svojom nećakinjom, kako bi njene težnje za kraljevskim naslovom bile vojno potpomognute. Već sljedeće godine 1475. Portugal je napao Kastilju kroz Estremaduru potpomognut vojvodom Arevala i mladim markizom od Villene. Izabela i Ferdinand bili su krajnje nespremni za ovaj portugalski napad. U sljedećem su razdoblju oboje neumorno radili na sastavljanju vojne sile koja bi se mogla oduprijeti portugalskim trupama. Alfonso je svoju vojsku poveo prema gradu Toro, gdje ga je sustigla i nova vojska mladih vladara. Među raznim

²² Isto, str. 125.-133.

²³ Isto, str. 136.-141.

peripetijama koje su uslijedile, Ferdinand je izazvao Alfonsa na dvoboj kojim bi mogli završiti čitav rat, međutim nisu se mogli dogovoriti oko sigurnosnih mjera za oba kralja.

Veliki epilog ovog sukoba bila je bitka kod Tora 1476. u kojoj je kastiljanska strana odnijela pobjedu. Kralju Portugala su se u ovom trenutku pridružili i nadbiskup Toleda, Alfonsko Carrillo i njegov sin i nasljednik Juan II. Na strani Katoličkih vladara istaknuti zapovjednici osim samog Ferdinanda bili su kardinal Mendoza i vojvoda od Albe. Bitka se vodila kao posljedica portugalskog povlačenja od Zamore.

Nakon pobjede većina plemstva je priznala vladavinu Izabele i Ferdinanda zbog čega se ova bitka smatra odlučujućom u ratu za kastiljansko nasljeđe. Alfonso V. je potražio pomoć svog starog saveznika i trenutnog neprijatelja Aragona, kralja Francuske, Louisa XI., no dok je čekao ostvarenje svojih zamolbi saznao je kako je kralj vodio pregovore s njegovim neprijateljima Izabelom i Ferdinandom. Louis je s njima i sklopio savez pritom se obvezavši na ne pružanje potpore ciljevima Juanine frakcije. Tim je savezom problem s Aragonskom granicom riješen, što je Izabeli dalo mogućnost vođenja svojih trupa na zapadnu granicu gdje je u narednom razdoblju vodila rat protiv Portugala. Vidjevši nepotrebno krvoproliće uzrokovano ambicijom njezina šogora Alfonsa, portugalska infanta Doña Beatriz i tetka kraljice Izabele, zaputila se prema granici dogovoriti uvjete mira sa svojom nećakinjom. Mirovni ugovor s kojim se vratila na portugalskom dvoru nije odmah prihvaćen, nego tek nakon pola godine rata. Vidjevši da je Izabela sve svoje snage posvetila ovom sukobu i svom ustoličenju, dogovor je ratificiran u Lisabonu. U njemu je stajalo da se Alfonso mora odreći titule i oznaka koje je uzeo kao kralj Kastilje, da se mora odreći braka s Juanom i ne pomagati njezinoj borbi. Juana je prema njemu unutar pola godine morala odlučiti želi li ostati na portugalskom dvoru pod uvjetom udaje za Izabelina malog sina Juana kada on odraste do određene dobi podobne za brak ili se zaređiti i ostatak života provesti u samostanu. Izabela je morala osigurati pomilovanje svim plemićima koji su se borili protiv nje, a savez između ove dvije nacije bi se osigurao brakom infante Izabele, najstarije kćeri Izabele i Ferdinanda, i Alfonsa, sina princa Portugala. Juana je naposljetku odlučila svoj život posvetiti Crkvi, a njezin primjer je slijedio i nesuđeni suprug kralj Alfonso V. koji se zaređio u franjevački red.

Zaključenjem ovog ugovora završio je mukotrpan rat za kastiljansko nasljeđe kojega su dakako najviše osjetili León i Estremadura. Posljedice rata su ondje ostale vidljive ne samo u općem kaosu zemlje, nego i u moralnoj dezintegraciji pučanstva.

Nakon osiguravanja Kastilje još je jedna kruna pripala Katoličkim vladarima. Kralj Juan II. Aragonski preminuo je 1479. godine, a njegov mlađi sin Ferdinand postao je novi kralj.²⁴

Građanski su ratovi u objema zemljama ovime završili, ali su se obje nalazile pod stalnim pritiskom nemira i bezvlada. Većina zemlje bila je u rukama plemstva koje je preuzimalo ulogu ratnih zapovjednika s tisućama vazala i kontroliralo ruralno gospodarstvo. Kako bi preživjeli i napredovali, kraljevi su morali stvarati saveze. To su činili vodeći se politikom čvrste ruke i rigoroznijim kažnjavanjem neposluha i zločina. Razvili su mehanizme i institucije koje su im omogućile suradnju s plemstvom, svećenstvom, gradovima i gospodarskim silama kraljevstva. Sami su kraljevi, naslijedivši praznu blagajnu, i dalje ostali poprilično siromašni. Španjolska je po svakoj mjeri bila siromašna regija s raznim ekstremima klime, malo prirodnih resursa, lošom raspodjelom zemlje i slabom povezanošću. Osim svega ovoga postojala je skoro stalna prijetnja rata s Portugalom i Francuskom i emiratom al-Andalus čije se središte nalazilo u Granadi. Sa ukupnim stanovništvom od možda 5.5 milijuna stanovnika ova dva mala kraljevstva naizgled su bila osuđena ostati na marginama europske povijesti.²⁵

6. Učvršćenje kraljevske moći

Iako su veliki nemiri vladali Katalonijom, Kastilja je kao najnapučenije kraljevstvo pod vladavinom Katoličkih vladara iziskivala njihovu najveću pozornost. Kao izrazito očit problem istaknula se prevelika moć aristokracije. U pothvatu ograničavanja samovlade plemstva pomogli su *cortes* održani u Madrigalu 1476. godine. Na zasjedanju ovih *cortesa* donesene su odluke koje su uvelike potpomogle uspostavljanju kraljevske moći nad onom municipalnom i prema tome ponovno ojačale moć krune.²⁶

6.1. Sekularne reforme

Najproduktivnija odluka donesena 1476. godine u Madrigalu jest postavljanje institucije *Santa Hermandad* u okvirima u kojima je postojala narednih nekoliko godina. Sveto bratstvo stavljeno je pod upravu *Junte* na čelu koje se nalazio biskup Kartagene kao izravni predstavnik krune. Za razliku od srednjovjekovnih bratstava koja su nerijetko znala potpasti pod vlast lokalnih moćnika i pospješivati nered kojega su prvotno trebali spriječiti, ova su bratstva bila pod izravnim utjecajem krune te su od nje zavisila. Ujedinjavali su instituciju policije i suda. U svom svojstvu policije

²⁴ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I., str. 146.- 161.

²⁵ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 24.

²⁶ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 63.

dužnost im je bila patrolirati krajolikom i loviti kriminalce. Svaki grad i selo bili su obvezni osigurati trupe iz svojih redova prema ključu jedan konjanik za svakih 100 *vecinos* ili gospodara.²⁷ Kazne koje je bratstvo prema nalogima kraljeva dijelilo bile su teške. Sitna krađa se kažnjavala bičevanjem, odsijecanjem uda, a u nekim slučajevima čak i pogubljenjem. Aktivnošću Svetog bratstva zločin je u ovim krajevima skoro pa posve iskorijenjen. Uspješnost ove organizacije osigurala je potvrdu postojanja od strane *cortesa* u naredne dvadeset i dvije godine, kada je 1498. napokon raspuštena kao takva i vratila se u svoje prethodne okvire.²⁸

Godine 1476. kruna je učinila još jedan važan potez u borbi za slom aristokratske hegemonije. Bilo je to preuzimanje reda sv. Santiaga. Po smrti velikog meštra tog reda, Izabela je od savjeta ovog reda zatražila da funkcija meštra prijeđe u ruke njezinog supruga. Iako je ovom prilikom Ferdinand odlučio ne preuzeti tu čast, postavljen je pravi presedan koji će vladarima koristiti u preuzimanju redova Calatrava i Alcántara.²⁹ Papa Aleksandar VI. dao je Izabeli i Ferdinandu pravo nad redom Santiaga do njihove smrti, a to je pravo obnovljeno i kod njihovih nasljednika što je dovelo do inkorporacije ovih viteških redova u nasljedstvo španjolske krune.³⁰ Važnost primata nad ovim redovima ležala je i u njihovoj gospodarskoj moći. Osnovani u velikom dijelu radi borbe protiv muslimana, dobivali su velik broj privilegija, što je naposljetku dovelo do uvećanja njihova posjeda. Tako je red Santiaga bio vrijedan 60 000 dukata, red Alcántara 45 000 dukata, a red Calatrava 40 000 dukata. Ova akvizicija je pomalo poboljšala ekonomsko stanje krune, vratila joj dio posjeda i bila odličan zalog za banke koje su joj posuđivale sredstva. Osim svega navedenog dala je kruni i onu najočigledniju prednost posjedovanja vojnog reda - sada je oko 1500 dostojanstvenika, članova ovih redova, bilo na raspolaganju kruni za buduće ratove.³¹

Sljedeća važna reforma ticala se reorganizacije uprave i započeta je zasjedanjem *cortes* u Toledu 1480. godine. Najvažnija pitanja o kojima se raspravljalo bila su reorganizacija kraljevskih renti, reforma sudbenog sustava, afirmacija kastiljanskih prava pred papinskim i reforme municipalne politike.³² Donesen je tzv. „La ley de Toledo“ kojim se omogućio povratak prethodno otuđenih posjeda počevši od godine 1464., čime je ponovno uvelike smanjena moć i bogatstvo plemstva. Reorganizirano je kraljevsko vijeće *Consejo Real* kao glavno upravno tijelo kraljevstva. Služilo je kao savjetodavno tijelo, vrhovni sud i nadzorno tijelo lokalnih uprava. U njega su birani službenici

²⁷ Isto, str. 63.

²⁸ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I, str. 165. -166.

²⁹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 64.

³⁰ Alan V. Murray, *The Crusades*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2006., str. 1070. -1072.

³¹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 65.

³² Luis Suárez Fernández, *Los Reyes Católicos I: La conquista del trono*, Ediciones Rialp s.a. Madrid, 1989. str. 368.

koji su imali potpuno povjerenje kraljeva, a sastojalo se od jedne crkvene osobe, tri *caballeros*³³ i osam ili devet pravnih stručnjaka (*letrados*). Dostojanstvenici su i dalje mogli nazočiti sjednicama vijeća, ali nisu imali pravo glasa i stoga nikakav utjecaj. Vojna zapovjedništva, diplomatski i administrativni položaji nuđeni su „novim ljudima“, članovima nižeg plemstva, pućanstva i preobraćenicima. Poznavanje prava bilo je vrlo važan preduvjet za administraciju u razvoju, pa su *letrados* u ovom novom vremenu bivali u sve boljoj poziciji. U novoj organizaciji Kraljevskog vijeća tajnici su bili veza između vladara i vijeća, pa su oni često postajali važne političke figure koje su nerijetko i zaobilazile rad vijeća. Za funkciju ćitavog sustava bilo je iznimno važno na glavna mjesta izabrati sposobne ćinovnike. Vodeći se tom potrebom, kraljevi su na svoja putovanja nosi bilježnicu u koju su zapisivali imena mogućih kandidata.³⁴

Kastiljanski *Cortes* bili su iznimno korisni u prvim godinama vladavine Katolićkih vladara. Koristili su im kao medij povezivanja zajednice i krune, ali nikada im stvarna namjera nije bila njihovo jaćanje. Na *cortes* su gledali kao na nužno zlo u borbi protiv samovolje aristokracije i u stvarnom ratu sa nevjernicima. Vrlo su vješto manipulirali ovom institucijom, pa nas tako ne ćudi ćinjenica da su sazivani puno rjeđe u razdoblju njihove vladavine.³⁵

Što se tiće reforme municipalne politike, ona se naravno odnosila na mnoge gradove raspršene po teritoriju Kastilje. Oni su užívali velike slobode srednjovjekovnih slobodnih kraljevskih gradova. Radi ostvarenja boljeg utjecaja nad ćitavom upravom zemlje, Izabela i Ferdinand odlučili su ih pokoriti svojoj volji na najsuptilniji mogućići naćin. Prema poveljama slobode ovim gradovima upravljalo je *consejo* ili vijeće koje se sastojalo od predstavnika važnih obitelji. Osim samouprave, gradovima su u srednjem vijeku kastiljanski kraljevi dodjeljivali i okolnu zemlju kako bi svoje slobode mogli i ekonomski ostvariti. Opadanjem krune u 15. stoljeću municipalna središta sve više su širila svoju moć. Za vrijeme vladavine Juana II., a radi poboljšanja stanja kraljevske blagajne, ćak su se stvarale nove municipalne funkcije i prodavale u izravnom sukobu s poveljama koje su toćno definirale koliko funkcija postoji i moće biti. Sve je to otvorilo prostor za razne malverzacije i širenja moćići lokalnih plemića. *Cortes* su u Toledu prihvatili razne mjere ojaćavanja kraljevske kontrole nad gradovima, ali i podizanja standarda urbane uprave. Svi gradovi koji već nisu imali gradsku vijećnicu bili su je dućni izgraditi unutar dvije godine, svi posebni zakoni i privilegije morali su biti pretvoreni u službene zapise, a nasljednost municipalnih funkcija je ukinuta. No, najvaćnija od svega bila su imenovanja funkcije *corregidor* za sve gradove. *Corregidor* je bio

³³ Španjolski izraz za gospodina, u Velikoj Britaniji poznato kao *gentleman*.

³⁴ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 65.-66.

³⁵ Isto, str. 66.

izravna veza između centralne vlasti i lokalne uprave, a djelovali su kao isključivo kraljevski činovnici i što je važnije, nisu bili povezani s područjem u koje su bili poslani. Imali su administrativnu i sudbenu moć, u čemu su zamijenili nekadašnje *alcaldes*, ali ovo nije bila isključivo osobina vladavine Katoličkih vladara s obzirom da su do njihova stupanja na vlast gradovi već polako gubili čast biranja svojih *alcaldes*.

Gradovi i sela pod plemićkom ili crkvenom jurisdikcijom, tzv. *villas de señorío*, obično nisu bili podvrgnuti kraljevskoj upravi. Tu je kruna svoju moć zadobila inzistiranjem na pravima građana za izbor svojih činovnika, čime bi plemiću ili crkvenom velikanu ostalo samo potvrditi izabranike naroda. Iako se kraljevi nisu izravno miješali u upravu, *villas de señorío* su inzistirali i na visokim standardima provođenja pravde. Zajedno s većom kompetencijom kraljevskih službenika, to je inzistiranje tijekom godina iscrpilo primat privatne jurisdikcije u ovakvim mjestima.

Vodeći se svojom *preeminencia real* ili kraljevskim prvenstvom u pravnim pitanjima, svakog petka u Madridu bi držali audijencije prilikom kojih su se podanici bilo kojeg staleža mogli požaliti na počinjene prekršaje i zločine. Bili su zadnji vladari Kastilje koji su na takav način koristili svoje pravo dijeljenja pravde.³⁶

U istoj godini zasjedanja *Cortesa* u Toledu, Alonso Díaz de Montalvo dobio je kraljevski zahtjev pregledavanja kastiljanskih zakona i stvaranja univerzalnog kodeksa koji je trebao ući u opću uporabu diljem kraljevstva. Nakon četiri godine nastao je svezak pod nazivom *Ordenanzas Reales* koji je objavljen početkom 1485. godine.³⁷

Bitna sastavnica utvrđivanja kraljevske moći bilo je i konstantno putovanje s jednog dijela kraljevstva na drugo. Godine 1481. Izabela je sa svojim suprugom otputovala u Aragon gdje je bila priznata kao suvladar, a njihov mladi sin Juan kao nasljednik aragonske krune. S ovog putovanja kraljevi se nisu vratili punih šest godina, a umjesto njih u ostalim dijelovima vladali su vicekraljevi, kako je i bio stari aragonski običaj. Ako imamo informaciju o stalnim putovanjima ovog kraljevskog para, pitanje o njihovom djelovanju i kao sudbene vlasti postavlja se samo od sebe. Bilo je moguće iz jednostavnog razloga – čitava pratnja sudaca i drugih činovnika putovala je s njima. Tako je Izabela i u velikim gradovima kao i malim selima, zajedno sa svojim sudcima, sudila za nedjela i zločine. Ferdinand je s druge strane svoju pratnju koristio kako bi upravljao kraljevinom Aragon i održavao stalne veze sa svojom diplomatskom mrežom u Europi. Upravo zbog stalnih posjeta različitim dijelovima kraljevstava običan čovjek onodobne Kastilje i Aragona

³⁶ Isto, str. 67.-69.

³⁷ William H. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella*, vol. I., str.174.

imao je osjećaj prisutnosti kraljevske moći, osjećao se zaštićenim od strane pravedne i stroge kraljice, a sve to je uvelike dignulo popularnost Katoličkim kraljevima. Manjinske zajednice Židova i Muslimana uživale su u ovom razdoblju poprilično ravnopravan tretman. Islamske zajednice bile su pod izravnom kontrolom krune, dok su židovske najčešće pripale lokalnim magnatima.³⁸

6.2. Crkvene reforme

Kastiljanska Crkva u razdoblju prije, za vrijeme i poslije vladavine Katoličkih kraljeva, bila je snažna institucija, a njezinu snagu povećavalo je i veliko bogatstvo. Zajednički godišnji prihod biskupija i nadbiskupija za vrijeme vladavine Karla V. bio je 400000 dukata, od čega je čak 80000 pripadalo nadbiskupiji u Toledu. Tako veliko bogaćenje omogućeno je i oslobođenjem od plaćanja poreza koje su uživali zajedno s plemstvom. Velikim crkvenim posjedima upravljali su sekularnim načinom što im je omogućivalo formiranje svojih vojski i pravljenje utvrda. Savršen primjer ovakvog čovjeka bio je već spomenuti nadbiskup Toleda, Alfonso Carrillo. Zbog svih njegovih djela i nedjela kraljevima je postalo jasno kako moraju pokušati pokoriti crkvenu volju onoj kraljevskoj. Crkva je dakako bila prejaka da bi to uspjeli u potpunosti, ali do neke mjere i u nekim dijelovima napravili su ogromne pomake. Za početak su uvjerali prelate da svoje vojne utvrde i vojnike povjere na zapovjedništvo vojnim zapovjednicima krune.

Problemi s jurisdikcijom nad određenim pitanjima klera između Svetog Oca i krune riješeni su nakon pada Granade. Taj je događaj smatran savršenom prilikom da se kraljeve nagradi određenim ustupcima zbog njihove uspješne borbe protiv nevjernika. Kruna je tada dobila patronat – *Patronato* – nad svim uspostavljenim crkvama u nekadašnjem kraljevstvu Granada. Papa Inocent VIII. (1484.-1492.) je 1486. izdao je bulu koja kraljevima daje prava nad svim crkvenim povlasticama na ovom području kako bi se odužio za Ferdinandovo uplitanje u Talijanskim ratovima. Ovaj je događaj bitan za budućnost upravljanja Crkvom jer je postavio presedan prema kojem će Ferdinand kruni osigurati i primat nad crkvenim poslovima u Novom svijetu. Aleksandar VI. bulom *Inter caetera* odobrit će kastiljanskoj kruni isključiva prava na evangelizaciju u Novom svijetu, a najveća prava, dakako, donosi bula pape Julija II iz 1508. godine koja je kruni osigurala *Patronato* nad kolonijama u Americi. Tako je u Novom svijetu kruna imala apsolutnu moć u pitanjima vjere. Ta, gotovo papinska moć, očitavala se u činjenici da nijedan klerik nije mogao putovati u kolonije bez dopuštenja kraljeva, ondje nije postojao papinski legat kao ni izravna veza Rima i Meksika i Perua.

³⁸ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 25.

Svojim utjecajem Izabela i Ferdinand osigurali su i imenovanje crkvenih dostojanstvenika u Kastilji prema prijedlogu kraljeva. Također su osigurali financiranje krune od strane Crkve. Jedan oblik bio *tercias reales* – trećina svih davanja kastiljske Crkve. Tu se ubraja i već spomenuta *cruzada* čije se primanje nije zaustavilo ni nakon dovršenja rekonkviste. No, kraljevski par nije na Crkvu gledao samo i isključivo kao na izvor prihoda i moći. Izabela je bila velika vjernica i tijekom svog vladanja htjela ju je i reformirati. Pod utjecajem svog prvog ispovjednika Hernanda de Talavera krenula je u misiju dizanja moralnih standarda svog klera. Kako je kruna sada imala pravo predlagati crkvena imenovanja, učenje i moralnost kandidata sada su postali važni standardi. Zbog toga je standard kompetencije i vrlina svećeničkih lica znatno porastao pod vladavinom Katoličkih kraljeva. Kada je Talavera imenovan nadbiskupom Granade (1493.-1507.), kraljičinim ispovjednikom postao je Francisco Jiménez de Cisneros – franjevac koji je slijedio originalni nauk Svetog Franje i htio reformirati sam franjevački red. Kako je još 1491. godine papa Aleksandar VI. kraljevima dao odriješnje u pitanjima reforme crkvenih redova, Cisneros je nakon zadobivanja kraljevskog povjerenja red i reformirao. Raspustio je sve samostane i red vratio prvotnom nauku, a svoj posao nastavio je i po preuzimanju nadbiskupije u Toledu 1495. godine.³⁹

Kada u ovom smislu govorimo o akulturaciji pokorenih naroda, često se vjeruje kako je borba protiv Muslimana i Židova konkvistadore i njihove vladare inspirirala na širenje katoličanstva. Pravo stanje religije pod ovim krunama bilo je, kao što smo već upoznati, poprilično različito. Mnogo prije Reformacije vladari ovih zemalja znali su kako moraju katoličanstvo dovesti bliže narodu. U tu su svrhu uposleni dominikanci koji putovali među pučanstvom u nadi da će mi približiti Sveto Pismo i Euharistiju.⁴⁰

Cisnerosove reforme bile su mnogo dalekosežnije od samog reorganiziranja crkvenih redova. Tiskana je Biblija na grčkom, hebrejskom i latinskom u paralelnim stupcima i učinjeni su veliki iskoraci u razvoju kulture. Svakako je uvelike pomogao španjolskoj Crkvi u odupiranju valovima Reformacije. U vremenu kada je narod Europe vapio za nasilnom reformom Crkve, španjolski vladari su bili osobni sponzori promjena u svojoj zemlji. To je bio samo još jedan razlog zbog kojeg su se kraljevi osjećali kao prvaci vjere. Nakon pada Granade, njihovoj misiji na putu su stajali još samo Židovi. Problem Židova bitan je za objašnjenje uspostavljanja Inkvizicije.⁴¹

Čak i prije uspostavljanja Inkvizicije život vjerskih manjina na ovim prostorima bio je ograničen na razne načine. U godinama nakon 1350. kada je Kastiljom vladala Crna smrt, pojačali su se

³⁹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 71.-74.

⁴⁰ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 66.

⁴¹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 74.

lokalni napadi na Židove. Sve od sredine 13. stoljeća do kraja 15. stoljeća kastiljanski *cortes* pokušavali su odredbama ograničiti ekonomsku razmjenu između dominantnih kršćana i manjinskih Židova i muslimana. Te su odredbe često bile zaobilažene, o čemu svjedoči i učestalost uspostavljanja novih. Nisu se sve odredbe bavile isključivo ekonomskim aspektom života manjina. Postojale su i one koje su određivale način oblačenja i izgleda kose, ali i one su vrlo rijetko primjenjivane.⁴²

Uspostavljanje Inkvizicije bila je uglavnom religiozna mjera koja je služila očuvanju prave vjere i jedinstva Španjolske. Na početku svoje vladavine Izabela i Ferdinand vodili su tipičnu tolerantnu politiku prema drugim religijama. No, s vremenom su rasle netrpeljivosti prema Židovima koji su svojim sposobnostima došli do važnih funkcija na kastiljanskom dvoru i u upravi. S vjerom u novu tolerantnost, mnogi su se *conversos* vraćali na religiju svojih predaka. Sve to zajedno zadavalo je velike probleme iskrenim preobraćenicima koji su svoje položaje htjeli zadržati. Tako je apsolutno moguće da je originalna ideja za uspostavljanje Inkvizicije došla od utjecajnih *conversos* s dvora i crkvenih pozicija. Kraljevi su tražili papinsku dozvolu za uspostavljanje Inkvizicije 1478. godine.⁴³

Inkvizicija kao pojam bila je plod srednjeg vijeka i bojazni katoličke Crkve od širenja raznih oblika krivovjerja i hereze. Sam razlog ove institucije koja je početni oblik imala u biskupskoj inkviziciji, a kasniji u papinskoj, nalazi se u pojavi krivovjernika pod nazivom katari i valdenzi.⁴⁴ Svoj novi oblik inkvizicija je dobila kada ju je Izabela I. obnovila 1481. godine s dopuštenjem pape. Ova nova, Španjolska inkvizicija nije progonila samo heretike prema nekadašnjim definicijama, nego je njen zadatak također bio nadzirati pravovjernost islamskih i židovskih preobraćenika. Čak i putem ove institucije Katolički su si kraljevi osigurali utjecaj dobivši pravo postaviti Vrhovno inkvizicijsko vijeće kao zajedničko tijelo za Kastilju i Aragon.⁴⁵

Taj pothvat nikako nije bio laka zadaća. Najprije je trebalo dobiti pravo postavljanja crkvenih činovnika, posao koji je tradicionalno pripadalo papi. Izabela i papa Siksto IV. (1471.-1484.) su nakon dugih prijevora ipak našli kompromis. Prije toga papa je nakon prijevora o lošim postupanjima inkvizitora 1482. godine izdao bulu kojom imenuje osam novih inkvizitora u

⁴² Teofilo F. Ruiz, *Medieval Spain, Trading with the „Other“: Economic Exchanges between Muslims, Jews and Christian in Late Medieval Northern Castile*, Palgrave Macmillan, Edinburgh 2002., str. 65.-66.

⁴³ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 75.

⁴⁴ J.M. Roberts, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002., str. 226.

⁴⁵ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta sv. 11*, Otokar Keršovani – Rijeka, Rijeka, 1976., str. 4855.

Kastilji. Jedno od imena koje se našlo na njegovu popisu bilo je i Tomás de Torquemada kojeg je preporučio zbog njegove pobožnosti i iznimnih vrлина.⁴⁶

Sama se Inkvizicija često doimala kao kastiljanska stvar, ali kraljevstvo Aragon je s vremenom prihvatio tu praksu te je stalni inkvizitor boravio u Barceloni. Takav se potez s Ferdinandove strane često interpretirao kao prilika da i na ovo kraljevstvo proširi nekakav oblik autoritarnog vladanja. Iako je Inkvizicija bila zamišljena kao institucija koja je trebala vratiti čistoću vjere, također je poslužila kao dodatni faktor ujedinjenja naroda Kastilje i Aragona. U ujedinjenim kraljevstvima koja nisu puno toga imala zajedničkog, vjera je služila kao zamjensko sredstvo zajedništva.⁴⁷

Papa Aleksandar VI., u svojoj uobičajenoj maniri sklonosti prema Katoličkim kraljevima, u načelu je odobravao instituciju Inkvizicije. Pod uvjetom da se inkvizitori drže kanonskih zakona nije se protivio općoj praksi Inkvizicije. Prije njegova papinstva 1484. godine Inkvizicija je suspendirana na nekoliko mjeseci da bi bila uspostavljena pod Torquemadom. Španjolski kraljevi smatrali su kako papinstvo ne shvaća židovski problem, pa su za vrhovnog inkvizitora predložili upravo ovog španjolskog redovnika. Njegova kompetencija i moralnost dokazani su prethodnom službom u inkvizicijskom uredu. William Thomas Walsh smatra ga jednim od najokrutnije prikazanih povijesnih likova, a za ovo osuđivanje odgovornim smatra neznanje i zlobu. „*Oni koji su htjeli oduzeti vjerodostojnost Španjolskoj i Crkvi počeli su suditi Inkviziciji na temelju djelomičnih ili lažnih dokaza i prema standardima drugog doba, proglašivši je tako apsolutnim zlom.*“⁴⁸

Nakon što je postao glavni inkvizitor, Tomás de Torquemada reformirao je čitavu instituciju. Otpustio je inkvizitore koji nisu bili pravedni ili svojom naglom osobnošću nisu odgovarali potrebama funkcije. Samu proceduru suđenja učinio je puno blažom, a svakim svojim potezom je, čini se, htio izbjeći sve prethodno počinjene okrutnosti. Inkvizitorima i ljudima povezanim s njom zabranio je primanje darova pod kaznom ekskomunikacije, otpusta ili kazne u duploj vrijednosti dara. Inzistirao je na čistim i prozračnim zatvorima, što je samo po sebi bio puno viši standard od ostalih europskih zatvora tog doba. Optužene osobe u procesima sada su imale pravo na savjetnika, mogle su imenovati svoje neprijatelje čija bi svjedočenja po tome bila zanemarena u slučaju ako bi se našli među svjedocima protiv optuženika. Mučenjem su se koristili, ali ne toliko često i samo u slučaju kada se nije moglo dobiti priznanje od onoga protiv koga su postojali uvjerljivi dokazi. Tajno iskupljenje bilo je dopušteno onda kada je i zločin bio tajan. Za vrijeme ratova protiv muslimana Inkvizicija je prakticirala zapljenu imovine onih koji su proglašeni hereticima. To je

⁴⁶ William Thomas Walsh, *Isabella of Spain*, str. 338.-339.

⁴⁷ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 76.

⁴⁸ William Thomas Walsh, *Isabella of Spain*, str. 347.

vrijedilo i za one koji su već umrli i bili pokopani. Njihova tijela mogla su se ekshumirati i zapaliti, a naslijeđena imovina oduzeti nasljednicima. Torquemada je također imao pravilo koje je maloljetnu djecu takvih osuđenika na neki način zbrinulo. Ako bi osuđeni heretik imao mladu djecu, dio očeva bogatstva odvojen je za njihovo školovanje koje je bilo povjereno prikladnim osobama. Postoji podatak o prikupljenih 10000000 dukata tijekom procesa konfiskacije imovine heretika.

Španjolska je inkvizicija osim otvorene hereze kažnjavala i „implicitnu“ herezu. Pod tu kategoriju potpadala je bigamija, blasfemija, pljačka crkve, ženidba svećenika, zavođenje žena od strane svećenika, lihvaranje, silovanje žena od strane zaposlenika Inkvizicije, izrada ljubavnih napitaka i korištenje praznovjerne javnosti za postizanje svojih ciljeva.⁴⁹

Djelovanje Inkvizicije je makar nominalno čitavo stanovništvo Španjolske učinilo kršćanskim. No, učinak kojeg je izgnanstvo Židova imalo na ekonomiju bio je vrlo loš. Od svih poteza Katoličkih kraljeva izgon i njegove posljedice na zemlju koja je bila pred svojim imperijalnim iskustvom smatra se dalekosežno najlošijim.⁵⁰

7. Dovođenje rekonkviste: osvajanje Granade (1492.)

Ako osvajanja izvan Pirinejskog poluotoka možemo smatrati početkom stvaranja španjolskog imperija, onda svakako osvajanja ili rekonkvistu samog poluotoka možemo nazvati temeljem buduće španjolske moći. Ostatak muslimanske sile koja je nekada pokorila velik dio Pirinejskog poluotoka 1480. godine brojio je oko pola milijuna stanovnika i bio oslabljen unutarnjim previranjima. Godina 1482. uzima se kao početak rekonkviste, a počela je manjim sukobom na kršćanskoj granici koji je rezultirao osvajanjem muslimanskog grada Alhama. Ovaj sukob prerastao je svoje originalne proporcije napuhivanjem animoziteta s obje strane, zbog čega su ga kraljevi preuzeli kao zajednički pothvat i objavu rata nevjernicima. Srednjovjekovni ratovi protiv muslimana već su neko vrijeme bili u zatišju, ali vođena novom snagom unutarnje stabilnosti, iznimno pobožna Izabela odlučila se na njihovo oživljavanje. Ipak, nije sve bilo tako lako kako se na početku činilo. Za pravi rat Kastilja je trebala više ljudi, novca i oružja. Vojne jedinice koje su napadale južne granice nisu bile niti stalne, niti organizirane. Sastojale su se od snaga krune, plemića, Ckrve i lokalnih jedinica Svetog bratstva. Bitan nedostatak, koji je vjerojatno dodao produženju ovog rata, bila je mala pomorska moć koja nikada nije uspjela zadati veću brigu

⁴⁹ Isto, str. 351.-353.

⁵⁰ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 89.

ranjivoj obali muslimanskog kraljevstva. Većina vojnih pothvata tako je bila izrazito orijentirana na kopno. Jedina ozbiljnija snaga u ovim ratovima dolazila je od Ferdinandovih podanika Katalonaca i Napuljaca čije je djelovanje uvelike pomoglo u opsadi Málaga.

Kada spominjemo dugo trajanje rata, važno je shvatiti da ovo nije bio rat sa stalnim kontinuitetom, nego, kao i svaki srednjovjekovni rat, serija bitaka i opsada preko razdoblja od deset godina. U razdobljima mira ili primirja život se odvijao uobičajenim tempom, vojnici su odlazili na odmore kako bi pobjegli velikim vrućinama ljeta. Nije bilo puno definiranih bitaka, ciljevi su se sastojali od osvajanja određenih gradova, a sam rat je više nalikovao serijama manjih sukoba, pljački i opsada čiji je uspjeh osiguran međunarodnom potporom.⁵¹

Ovaj je vojni pothvat očarao maštu kršćanske Europe, a sami vladari dobili su na iznimnoj važnosti i ugledu kao prvaci u borbi za kršćanstvo pod papinim pokroviteljstvom. Vjerski potencijal i naboj koji je proizašao iz rata Ferdinand je znao iskoristiti: obećao je izbacivanje svih neprijatelje vjere iz Španjolske i pretvaranje iste u slugu Boga i vjere. Od godine 1482. nadalje, sve pape su za ovu svrhu davale važan doprinos kroz posebne poreze koji su se nazivali *curzada*. Njima su nudili posebne božje milosti svima koji su sudjelovali vojno ili novčano u ratu protiv nevjernika. Vojnici i avanturisti dolazili su iz svih dijelova kršćanske Europe boriti se u nadi da će svoju slavu naći upravo u Španjolskoj. Možda najbitnija pomoć došla je iz Italije i Flandrije u obliku teške artiljerije kojom su upravljali milanski i njemački tehničari, a koja je vojski omogućila uspješne opsade i razbijanje zidova muslimanskih utvrda.

Rekonkvista je osim proširenja teritorija, kao što je već prethodno spomenuto, podignula i ugled krune. Vrlo uspješna propaganda rodila je željom za suradnjom u stanovnika različitih dijelova kraljevina Izabele i Ferdinanda. Ovom suradnjom više nego ikada približili su se jedinstvu Španjolske. Katalonci, Valencijanci i Aragonci preuzeli su na sebe borbu koja je prema svim pravilima pripadala kruni Kastilje. Tako su sredstva osiguravana i preko aragonskih *cortesa*. Suradnja, pospješena zajedničkim kastiljanskim jezikom, postavila je presedan i za buduće ratove i naseljavanja. Jaka crkvena propaganda je u ovom slučaju oživila križarske ideale do te mjere da su mnogi Španjolski vojnici na svojim odorama nosili križarski križ, a veliki srebrni križ kojeg je papa poslao Ferdinandu nošen je ispred čitave vojske.

Neispravna je pretpostavka da je ovaj rat dobiven samo ratnim žarom ove iznova stvorene križarske vojske. Uvelike je pomogla i situacija razdora unutar vladajuće dinastije Nasarida koja je trajala od 1460. godine. U ovom kontekstu odnosila se na vladara Abu'l-Hasan Alija i njegova

⁵¹ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 32.-33.

sina Muhammada, Kastiljancima poznatijeg pod imenom Boabdil. Boabdil je 1482. godine osvojio Granadu što je njegova oca prisililo na vladanje iz Málaga. Obojica su se dakako branila od kršćanske invazije do 1483. kada je Boabdil, u zatočeništvu, sklopio tajni savez s Ferdinandom. Svrha tog saveza bila je svrgavanje vlasti Abu'l-Hasan Alijeva brata i nasljednika, Kastiljancima poznatog pod nazivom al-Zagal. Problem savezništva između kršćanskog i muslimanskog vladara s muslimanske strane jednostavno nije postojao s obzirom da je bio česta srednjovjekovna praksa, pogotovo na ovim prostorima. Ferdinand je ovom prilikom nastavio dugu tradiciju svojih predaka, čak obećavši sačuvati Muhamedov zakon u osvojenim gradovima. Boabdil je tako od 1485. godine počeo stolovati u drugom dijelu Granade, odakle i započinje svoju unutrašnju borbu protiv al-Zagala. Građanski nemiri koje je prouzročio Boabdil skoro su ga u potpunosti onemogućili u obrani protiv kršćana. Najkrvaviji gubitak za al-Andalus bila je dakako Málaga koja se predala u ruke kršćana 1487. godine nakon dugotrajne opsade. Po ulasku u grad skoro čitavo stanovništvo porobljeno je i prodano, uključivši i žene i djecu. Baza se predala 1489. godine nakon pregovora s vođama grada koji su dobili garanciju očuvanja svojih posjeda. Ostatak al-Andalusa doživio je sličnu sudbinu. U prosincu je al-Zagal predao Ameriu i Guadix prema sličnim uvjetima. Mnogi muslimanski vođe ostajali su na svojim posjedima i prihvaćali preobraćenja.

Nakon predaje svih tih gradova za osvajanje je ostala i sama Granada, uz sela koja su je okruživala. Vidjevši da je situacija izgubljena, al-Zagal je htio spasiti sve što se moglo i u isto vrijeme kazniti Boabdila. U zimu 1490. i 1491. godine kršćanske snage počele su graditi naselje u blizini Granade radi lakšeg osvajanja. Ono je dobilo ime Santa Fe (Sveta Vjera) i upravo u njoj raspravljani su uvjeti Kolumbove plovidbe. Vođeni su tajni pregovori s vođama grada u kojima je predstavnik kršćanske strane bio Gonzalo de Córdoba. Svi su bili za prestanak opsade dogovorom, ali postojale su bojazni od reakcije muslimanskih žitelja na užurbanu predaju. Boabdil je htio ostati kraljem, makar i pod kršćanskom vlašću. Naposljetku je došlo do dogovora 1491. godine prema kojem su osigurana prava građana za njihove običaje, zakone, religiju i neuzimanje posjeda. Pojam osvajanja je u ovom trenutku bio posve nepostojeći, a muslimanima je bilo dozvoljeno čak i da zadrže svo svoje oružje, osim vatrenog. Katolički vladari su 2. siječnja 1492. godine u glamuroznoj ceremoniji, obučeni u odjeću nadahnutu maurskom kulturom, prihvatili ključeve Alhambre od njezina posljednja muslimanskog kralja. Nakon četiri dana ušli su u sam grad.⁵²

Kraj muslimanske vladavine na poluotoku slavila je čitava Europa, no on je stvorio i novi problem upravljanja. Većinsko muslimansko stanovništvo grada našlo se u nepovoljnom položaju zbog

⁵² Isto, str. 34.-38.

čega će u budućnosti nastati mnogi problemi. Uprava grada dana je Inigu López de Mendosi, a prvim nadbiskupom imenovan je kraljičin ispovjednik Hernando de Talavera. Talavera je poticao preobraćenja na miran način s poštovanjem prema kulturi i jeziku pokorenih. Na svojim misama često je čak koristio arapski jezik. Nisu nastavili njegovim putem. Nakon 1500. godine svećenstvo je počelo nasilno nametati kršćanstvo. Takvo postupanje našlo je i pokroviteljstvo prvaka kastiljanske Crkve, kardinala Cisnerosa.⁵³ Zbog toga su nastale pobune. Cisneros je smatrao kako su pobunama prekršene kapitulacije te da se muslimanima treba ponuditi izbor između preobraćenja i izgnanstva. Kralj Ferdinand je ipak bio za umjereniji pristup pokrštavanja ove generacije s nadom kako će buduće postati istinski vjernici. Tijekom sljedećih nekoliko mjeseci muslimani u Granadi sistematski su pokrštavani čime su dobili svoj naziv *Moriscos*. Ovi pokršteni muslimani imali su pravnu jednakost s ostalim građanima kraljevstva, ali bilo im je zabranjeno nositi oružje. Arapska kultura bila je ugnjetavana do mjere organizacije javnog paljenja vrijednih arapskih knjiga 1501. godine.⁵⁴

Zabranjeno je prakticiranje bilo kakvog oblika arapske kulture. Muslimani više nisu smjeli plesati svoje plesove ili izvoditi svoje rituale kojima su obilježavali rođenje, važne događaje u životu i smrt. Čak se i kuhanje tradicionalne arapske hrane smatralo načinom povratka staroj religiji.⁵⁵

Rat u Granadi bio je veliki društvenih pokretač različitih procesa. Uzrokovao je masovne migracije prema prostoru granadskog emirata između 1485. i 1498. godine. Vjerske prilike pokrenule su i važno pitanje položaja druge manjinske vjerske zajednice – Židova. Inkvizicija je još od 1480. godine skupljala podatke o židovskim zajednicama na jugu poluotoka. Pad Granade učinio se kao savršeno vrijeme za uvođenje pokrštavanja Židova. U ovom trenutku nije bilo puno Židova u Španjolskoj, što zbog progona i emigracija, što zbog preobraćenja. Prilikom svog boravka u Granadi 1492. godine Ferdinand je na savjet velikog inkvizitora Tomása de Torquemade izdao dekret iz Alhambre kojim je Židovima dan isti izbor koji će biti dan muslimanima. U sljedećih mjesec dana morali su odlučiti između pokrštenja i izgnanstva. Mnogi su izabrali ostati i preobratiti se na kršćansku vjeru.

⁵³ Isto, str. 38.

⁵⁴ Isto, str. 39.

⁵⁵ Marry Elizabeth Perry, *The handless maiden : Moriscos and the politics of religion in early modern Spain*, Princeton ; Oxford : Princeton University Press, 2007., str. 34.

8. Ferdinandovi ratovi

Vodeći se vojnim uspjesima u Granadi, Aragonski kralj odlučio je poduzeti misiju povratka dvaju grofovija Rosellóna i Cerdañe pod francuskom okupacijom. Katalonija ih je izgubila trideset godina ranije, za vrijeme građanskih nemira. Prvotno je smatrao da se pitanje grofovija neće moći riješiti bez oružanog sukoba, ali novi kralj Francuske Karlo VIII. smatrao je Italiju puno zanimljivijom. Godine 1493. potpisan je ugovor u Barceloni kojim je Aragonski kralj ponovno dobio pod svoju kontrolu Rosellón i Cerdañu. Ovim su činom Katolički vladari upravljali čitavim teritorijem od Pirineja do Gibraltara.⁵⁶

U sljedećem razdoblju Španjolska nije imala više interesa za pohode i širenje. Iako su se Kraljevi htjeli pozabaviti unutarnjom politikom i integracijom osvojenih područja novi rat im se nametnuo sam od sebe. Prethodno spomenute pretenzije francuskog kralja dovele su u opasnost aragonske interese na Mediteranu. Posjedi ove krune 1458. godine podijeljeni su na dva dijela. Napuljska kruna pripala je izvanbračnom sinu Alfonsa V. (1416.-1458.), Ferranteu (1458.-1494.I), a Aragon Ferdinandovu ocu Juanu II. Ferrante je kasnije oženio Ferdinandovu sestru Juanu što je dodatno povezalno dinastičku sudbinu te dvije obitelji. Italija se u ono vrijeme sastojala od malih država koje su u svoja česta ratovanja miješale i strane sile. Od 15. stoljeća na obalama Italije se pak pojavljuje stvarni neprijatelj – Osmanlije i njihovi afrički saveznici.⁵⁷ Godine 1494. Karlo VIII. Francuski (1483.-1498.) prešao je Alpe kako bi uzeo napuljsku krunu. Počeli su ratovi koji će za ove zemlje trajati do 1559. godine.⁵⁸ Karlo VIII., iskoristivši smrt napuljskog kralja, prelazi Alpe i ulazi u Milano, Firencu, Rim i Napulj gdje se kruni za kralja u siječnju 1495. godine. Kao odgovor na to, Ferdinand, Maksimilijan I. (1486.-1519.), car Svetog Rimskog Carstva, papa Aleksandar VI., Venecija, i milanski vojvoda Lodovico Sforza stvaraju koaliciju i uspijevaju ga prisiliti na naglo povlačenje. On razbija snagu saveznika kod Fornouea u Apeninskim Alpama i vraća se u Francusku gdje prerano umire 1498. godine. Naslijedio ga je njegov rođak, vojvoda Orleanski, pod imenom Luj XII. (1498.-1515.) koji ne samo da nastavlja njegovu politiku, nego pridružuje svoja prava na Milansko vojvodstvo po liniji svoje bake Valentine Visconti.⁵⁹ U ovim talijanskim bitkama istakla se španjolska vojska pod vodstvom Gonzalo de Córdoba što mu je zaradilo

⁵⁶ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 34.-38.

⁵⁷ Isto, str. 42.-43.

⁵⁸ J.M. Roberts, *Povijest Europe*, str. 282.

⁵⁹ Jean Carpentier, Françoise Lebrun, *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb 1999., str. 124.

nadimak *velikog kapetana*. Godine 1499. Francuzi su napali Milano, ali u tu bitku španjolska vojska nije se miješala dijelom i jer je pomagala Veneciji u bitkama protiv Osmanlija. Ugovorom u Granadi iz 1500. godine dogovorena je podjela Napulja između Španjolske i Francuske. Francuska je vojska već sljedeće godine pod vodstvom d'Aubgnyja napala Napulj sa sjevera, a vojska Gonzala de Córdoba s juga. Napulj se predao bez borbe, njegov kralj Federigo poslan je izgon u Francusku, a njegov sin Ferrante uskoro se predao te je kao Federigo poslan u izgon. Ali kako to uvijek biva, dvije suprotstavljene strane ubrzo su se ponovno našle u ratu koji je završio španjolskom pobjedom. Godine 1504. Francuska je priznala Ferdinandovu vlast nad čitavim Napuljom.⁶⁰

U talijanskim ratovima koji su Španjolsku afirmirali kao vojnu silu borili su se pretežito vojnici iz Kastilje. Razlog tome nije bio kukavičluk ostalih pokrajina i kraljevstava na čijem se čelu nalazio Ferdinand, nego brojčane premoći stanovnika Kastilje nad drugim dijelovima zemlje.⁶¹ Gonzalo de Córdoba pokazao se odlučnim vojnim inovatorom i zapovjednikom. Brzo je učio od neprijatelja i iste tehnike primjenjivao na svoje vojnike. Tako je usporedno stvaranju visoke diplomacije Španjolska dobila i izrazito discipliniranu profesionalnu vojsku čije su sposobnosti i žar zaslužne za pobjede buduća dva stoljeća stvaranja imperija. Tijekom rekonkviste laka konjica je imala jako veliku ulogu u osvajačkim pothvatima, ali ta ista jaka konjica nije puno toga mogla napraviti u Italiji protiv švicarskih koplja. Gonzalo de Córdoba ubrzo je počeo tražiti vojne formacije koje su mogle takve napade podnijeti lako. Shvatio je da je potrebno pojačati pješništvo koje će se koristiti vatrenim oružjem, pa je prema uzoru na Švicarce i Talijane reorganizirao svoju vojsku, tako je pretvorivši u skoro posve pješničku. Laka konjica bila je preslabo naoružana da bi se borila s ovim vojskama i na ovakvom terenu. Nova vojska imala je bolju zaštitnu opremu i ofenzivno oružje, a reorganizirane su i formacije. Córdoba uvodi tzv. *coronelías*, nešto veće grupacije koje su imale svoju konjicu i streljaštvo. Ova reforma vojske nije bila zaslužna samo za pobjede u Italiji, nego je i postavila temelje za stvaranje budućih moćnih *tercios* koje će zadavati velike nevolje na bojištima Europe.⁶²

Ako je osvajanje Granade bio prvi korak Španjolske prema imperiju, talijanski ratovi mogu se smatrati prvim korakom vanjske ekspanzije. No važno je zapamtiti kako prvotni ulazak u Granadu nije bio osvajački, a Napulj nije pokoren, već su Napolitanci pozvali trupe Ferdinanda Aragonskog. Takve minorne detalje propaganda je često zaboravljala. Također je tu i činjenica da

⁶⁰ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 43.-45.

⁶¹ Isto, str. 46.

⁶² J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 93.

Napulj nikada i nije bio dio Španjolske, čak nije potpadao ni pod krunu Aragona, nego je pripadao samo Ferdinandu i baš kao Sicilija bio je autonomna jedinica pod njegovom izravnom upravom.⁶³

Nakon pada Granade postojale su određene pretenzije i prema afričkoj obali druge strane Gibraltara. Želje su iščitane iz Ferdinandove korespondencije, ali nikada nije bio jaki zagovornik toga plana zbog čega ga vjerojatno i nije sproveo u djelo. Kraljica Izabela bila je puno veći zagovornik ovog svetog rata te je u svojoj oporuci nasljednicima naputila kako se moraju posvetiti ratu protiv nevjernika u Africi. U vrijeme njezine smrti 1504. godine nije poduzeto ništa za pokretanje te kampanje. Jedan od najvećih pobornika ove ideje bio je i crkveni primat Kastilje, kardinal Francisco Jiménez de Cisneros. Kao nekadašnji ispovjednik kraljice Izabele imenovan je kardinalom 1495. godine i nakon imenovanja krenuo u reforme klera i borbu protiv nevjernika. U stvarnosti nije bilo ni malo praktično ići u pohode na afričku obalu jer je osvojeno bilo neodrživo zbog udaljenosti od matične zemlje i nevoljkosti stanovnika na selidbu ondje.⁶⁴

9. Smrt kraljice Izabele i kraj Ferdinandove vladavine

Prije smrti kraljice Izabele, njezina nasljednica Juana, supruga Filipa Habsburškog, doputovala je s njim u Kastilju i Aragon kako bi ih *cortes* Toleda i Zaragoze mogli proglasiti nasljednicima tih kraljevstava. Godine 1504. vratili su se u Flandriju, a par mjeseci nakon umrla je kastiljanska kraljica Izabela, što je prekinulo veze kastiljanske i aragonske krune. Bojeći se za svoje nasljedstvo u rukama mentalno nestabilne kćeri i njezina nezainteresiranog supruga, Ferdinand se ponovno oženio. Ovaj puta njegova izabranica bila je Germaine de Foix. Vjenčanje se održalo 1506. godine u blizini Valladolida, a iste te godine Juana i Filip doputovali su u Kastilju kao njeni kraljevi. No Filipova iznenadna smrt i pogoršanje Juanina mentalnog stanja doveli su do toga da ga 1510. godine *cortes* u Kastilji priznaju kao *de facto* vladara.

Nova kraljica Aragona nije nikada uspjela roditi sina koji bi naslijedio Ferdinanda i tako Aragon maknuo iz sfere utjecaja strane dinastije. Germaine de Foix Ferdinandu je pak pridonijela novo teritorijalno proširenje. Njezina obitelj mogla je polagati pravo na Navaru preko njezine bake i Ferdinandove polusestre Eleanor. Kada je Gaston de Foix poginuo u bitci, Ferdinand je zbog spomenute veze položio pravo na Navaru. Kako je ona kulturalno pripadala francuskoj, a krajem 15. stoljeća se počela okretati prema Aragonu, nastala je nova borba između ova dva kraljevstva. Ferdinandova vojska pod zapovjedništvom vojvode od Albe uz pomoć engleske vojske uspješno

⁶³ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 47.-48.

⁶⁴ Isto, str 48.-51.

je okončala konflikt bez krvoprolića. Engleska vojska čak se nije ni borila, ali njezina je prisutnost bila dovoljna da zastraši Francuze. Iako je ovaj konflikt nastao zbog dinastičkih prava, kada je shvatio da ga na osnovu toga neće moći riješiti, Ferdinand je proglasio Navaru osvojenom. Godine 1515. tijekom zasjedanja *cortes* u Burgosu pridružio je Navaru kraljevini Kastilji. Mala kastiljanska vojska poslana je u Pamplonu kako bi je držala u slučaju mogućih pobuna ili pokušaja invazije. Nakon Ferdinandove smrti došlo je do pokušaja povratka Navare od strane izgnanog plemstva, ali ih je kastiljanski regent kardinal Cisneros spriječio u tom naumu.⁶⁵

10. Vanjska politika

Do trenutka svoje smrti Ferdinand Aragonski postavio je temelje buduće veličine španjolskog imperija. Nijedno teritorijalno širenje nije se dogodilo zbog superiorne moći njegovih kraljevstava, niti žudnje za širenjem. Posrijedi su bile uglavnom dinastičke borbe koje je vrlo dobro znao iskoristiti. Tvrditi da je vojna uspješnost španjolske vojske nastala zbog rođenja koncepta španjolske nacije koja bi dala dodatan vjetar u leđa pobjedničkoj vojsci rekonkviste bilo bi netočno. Španjolska nacija nije se razvila još nekoliko stoljeća, točnije počela se razvijati u osamnaestom stoljeću, kao i mnoge druge.

Dva su bitna čimbenika Ferdinandove međunarodne uspješnosti. Njegova ženidbena politika i razvoj diplomatske mreže. Uveo je funkciju ambasadora koji su živjeli na dvoru stranih vladara i bili uvijek prisutni i informirani. Takav sustav bio je relativni novitet, a prije Ferdinanda održavale su ga talijanski gradovi-države. Specifičnost njegove mreže bila je ta da su, osim u europskim državama i papinskoj državi, postojali ambasadori i u mediteranskim muslimanskim državama.⁶⁶ Ljudi koji su izabrani za njegove ambasadore, kao što je to bio recimo Rodrigo de Puebla, najčešće su dolazili iz redova obrazovanih pravnika i administrativnih djelatnika (*letrados*) koji su Izabeli i Ferdinandu pomogli ovladati zemljom nakon prvotnih nemira po njihovu stupanju na prijestolje. Zanimljivo je kako je većina tih izaslanika potjecala iz Kastilje, imajući na umu dugu aragonsku tradiciju vođenja uspješne vanjske politike. No, biti ambasador u službi Ferdinanda Katoličkog često i nije bio tako ugodan posao. Kralj je naime svojim ambasadorima često zaboravljao slati upute, kasnio je s isplaćivanjem prihoda, a ponekada ih je znao i prevariti kako bi ostvario svoje interese. Čitav sustav diplomatskih veza također je bio poprilično eratičan. Zbog same prirode vladanja kraljeva koji su bili u konstantnom pokretu i nepostojanja prijestolnice, diplomatski su

⁶⁵ Isto, str. 52.-55.

⁶⁶ Isto, str 55.-58.

dokumenti bili raspršeni po čitavoj zemlji, slijedeći trag njihovih putovanja. Mnoga pisma su ostala neodgovorena, sporazumi i ugovori izgubljeni su zbog nepostojanja poštanske službe. Iako je ovaj sustav bio daleko od savršenog, postavio je temelje Ferdinandovim nasljednicima, ali i saveznicima i neprijateljima.⁶⁷

U pogledu dinastičkih brakova koji su bili vrlo važni za sudbinu budućeg španjolskog imperija, Ferdinandova politika bila je presudna. U okviru sukoba s Francuskom oko grofovija Rosellón i Cerdaña smatrao je shodnim Francusku okružiti zemljama blagonaklonima svojim interesima. U godinama između 1475. i 1477. poslani su predstavnici Izabelina i Ferdinandova dvora u Njemačku, Itaju, Englesku i Nizozemsku. Njihov je zadatak bio dogovoriti brakove između kastiljanskih infanti i prestolonasljednik vladajućim kućama ovih tradicionalnih neprijatelja Francuske. Bio je to početak francuske izolacije u europskoj politici. U narednih petnaest godina Ferdinand se također posvetio jačanju veza s Portugalom u želji konačnog ujedinjenja čitavog Pirinejskog poluotoka. Godine 1490. sklopljen je brak između Izabele, najstarije kćeri Katoličkih vladara i portugalskog princa Alfonsa. Kako je Alfonso iznenada preminuo, Izabela je ponovno udana za portugalskog vladara, ovaj puta kralja Emanuela I.(1495.-1521.) 1497. godine te je sljedeće godine i sama preminula tijekom porođaja. Njezin sin Miguel tako je postao nasljednikom sva tri kraljevstva Pirenejskog poluotoka. Nažalost, i Miguel je preminuo u životnoj dobi od dvije godine, a s njime i nade ovakvog ujedinjenja, koje će na svoj red čekati još nekoliko desetljeća. Razmišljajući i dalje u istom smjeru, 1500. godine, najmlađa kći Katoličkih vladara, Maria, udala se za Emanuela.⁶⁸

Diplomatski potezi koji su prethodili osvajanju Napulja za krune Kastilje i Aragona imat će nepredvidive i neželjene rezultate. Sklapanjem Svete Lige za borbu protiv Francuza uobičajenu praksu saveza je učvrstio dinastičkim brakovima svoje djece s djecom cara Maksimilijana I. Tako su Izabela i Ferdinand svog jedinog sina Juana oženili Margaritom Austrijskom, a kći Juanu nadvojvodom Filipom Habsburškim. Juan je preminuo nakon kratkog braka, a Margarita rodila mrtvo dijete, što je uništilo nadu izravnog nasljeđa tronova Kastilja i Aragona po muškoj liniji. Pravo nasljedstva tada je prebačeno na najstariju kći Izabelu, a kako su i ona i njezin sin preminuli, nasljednicom je postala infanta Juana (1504.-1555.). Njezin i Filipov sin Karlo (1516.-1556.) tako će u budućnosti naslijediti oba kraljevstva i habsburške nasljedne zemlje, započevši tako habsburšku vlast u Španjolskoj.

⁶⁷ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 92.

⁶⁸ Isto, str. 91.

Za sklopljeni savez s Engleskom Katolički vladari dali su udati svoju najmlađu kći Catalinu, kasnije poznatu Katarinu Aragonsku, za tadašnjeg princa od Walesa Artrua Tudora, no kako je Arthur preminuo vrlo brzo nakon vjenčanja, Catalina se udala za njegova mlađeg brata Henrika. S kraljem Henrikom VIII. (1491.-1547.) imala je kći Mariju koja će kasnije postati engleska kraljica Marija I. (1553-1558.).

Tako se za Ferdinandova života uspješna diplomacija zapravo pokazala lošom za budućnost ovih kraljevstava, omogućivši dolazak strane dinastije na prijestolje. Pod Habsburgovcima će se Španjolska uistinu ujediniti i dobiti odlike samosvjesne nacije. Također, Habsburški kraljevi Španjolske će vladati ogromnim kolonijalnim imperijem nad kojim „sunce nikada ne zalazi.“⁶⁹

11. Imperijalno širenje izvan Europe

Velika zasluga Katoličkih kraljeva svakako je uspostavljanje mira u svojim kraljevstvima uspješnim usmjeravanjem borbenih naboja nastalih za vrijeme građanskih nemira koji su prethodili njihovoj vladavini, a u njoj se kratko i nastavili, u ratove protiv nevjernika. Bez tog prvog važnog koraka ne bih bili u stanju postaviti temelje daljnjih imperijalnih osvajanja. Njihov suvremenik i vječni zagovaratelj napisao je „*iako je naslov Carstva u Njemačkoj, stvarnu moć imaju španjolski vladari koji kao vlasnici velikog dijela Italije i Mediterana nose rat Africi i šalju svoje brodove, sljedeći put zvijezda na otoke Indija i Novog svijeta*“.⁷⁰

Vladavina Izabele i Ferdinanda smatrana je vrlo uspješnom i iz perspektive njihovih izravnih nasljednika. Mnogi su svoje vladavine uspoređivali s njihovima u želji ostvarenja makar dijela te veličine. Ujedinili su kraljevstva, ali su poduzeli i još zahtjevniju misiju ujedinjenja svojih naroda. Pod njihovom vladavinom razvila se avanturistička i poduzetna Kastilja čiji je duh zajedno s uređenim institucionalnim karakterom Aragona pospješio organizaciju imperijalnog širenja.⁷¹

Vojni uspjesi naizgled su otvorili bezbroj mogućnosti. Moguće je da zbog toga prevladava mišljenje kako su upravo Izabela i Ferdinand postavili temelje razvoja imperijalne moći. I dok je to do neke mjere istinito, važno je ne zaboraviti da pothvat izvan Europe nisu nikako bili rad isključivo španjolskih ljudi. Stoljeće nakon smrti Ferdinanda Aragonskog mnogi su pisali kako je on stvorio španjolski imperij, a prema predaji mišljenje je dijelio i njegov praunuk Filip II. Ideja imperija svakako svoje korijene ima u dobu vladavine Katoličkih kraljeva kada je usko povezivana

⁶⁹ Isto, str. 94.

⁷⁰ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 26.-27.

⁷¹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 87.

sa samim veličinama njihovih persona. Riječ imperij je u ranom 16. stoljeću i dalje zadržala svoju smisao preuzetu iz latinskog jezika, a za razliku od danas, kada riječ carstvo označava složenu vezu moći i teritorijalnog posjeda, tada je označavala moć. Tome svjedoči i krunidba Alfonsa VII. Kastiljanskog za cara 1135. godine. Ovo je dakako bila samo aspiracija, a ne i stvarno stanje odnosa moći. Jedino carstvo koje je kraljem 15. stoljeća postojalo bilo je Sveto Rimsko Carstvo Njemačkog Naroda, a njegovi carevi bivali su birani te su najčešće bili Nijemci. Nebrija je kao veliki patriot bio zadovoljan činjenicom da Španjolskoj ne treba nikakav naslov carstva, kada je ona već bila imperij. Stvarnost moći bila je posve drukčija, posebice u slučaju Ferdinanda koji je bio ustavni vladar, više nego osvajač imperija. U samom Aragonu, čiji je kralj bio po svom pravu, svaka je provincija imala svoju autonomiju i svoje zakone, poreze, i parlament. Također je bio i kralj već spomenutih Sicilije, Sardinije i Napulja, no kako su i to bile autonomne pokrajine, nije postojao način stvaranja središnje uprave. Zato je važno spomenuti kako se pojam Španjolska ili *España* kojeg možemo naći u srednjovjekovnim govorima i spisima koristio u smislu zajedničkog naziva ljudi Pirinejskog poluotoka. Nije imao političko niti nacionalno značenje za ono vrijeme, isto kao i pojam Njemačka i Italija. Nadalje, samo jedinstvo ova dva kraljevstva dugo je bilo upitna stvar. O tome svjedoči i kratkoročna situacija nakon smrti kraljice Izabele u kojoj se Ferdinand morao odvojiti od uprave nad Kastiljom jer ona nikada i nije bila njegova, sva svoja prava crpio je iz braka s njenom kraljicom.⁷²

Pogledajmo drugi aspekt kastiljanskih osvajanja novih područja izvan Europe koji se isključivo odnosi na suradnju Kastilje i Portugala. Ove dvije zemlje imale su razvoj tehnologije koja se odnosila na pomorstvo. Portugalci su u ovom pogledu bili razvijeniji, pa nas ne čudi podatak da su između 1427. i 1499. godine otkrivali u prosjeku 400 milja obale u svojim putovanjima oko Afrike. Kastilja s druge strane u podvigu ogromne sreće, samo jednim putovanjem tri malena broda otkriva čitav kontinent 1492. godine.⁷³

Izabela je zbog tog rivalstva ponudila pomoć svim kastiljanskim plemićima koji su bili voljni suprotstaviti se portugalskoj kolonijalnoj dominaciji. Više od pola stoljeća ranije od Kolumbova putovanja, francuski i kastiljanski plemići okupirali su neke od Kanarskih otoka. Četiri manja otoka bila su pod vlašću plemićke obitelji Herrera što je kruna i potvrdila 1477. godine, ali tri veća otoka su s vremenom došla pod vlast kastiljanske krune. Već sljedeće godine manji dio plemstva krenuo je u istraživanje ovog arhipelaga bez financiranja, ali s podrškom krune. Domorodci najvećeg otoka Gran Canaria pružili su dostatan otpor nekoliko godina, ali su naposljetku bili

⁷² Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str 27.-28.

⁷³ Skupina autora, *Povijest*, sv. 8, str. 219.

pokoreni. Najistaknutije ime podvrgavanja Kanarskih otoka kastiljanskoj kruni bilo je Alonso de Lugo koji je Palmu osvojio zbog razdora i borbi među domorodcima. Po povratku u Kastilju tretiran je kao junak, a za nagradu mu je dana uprava nad La Palmom i Tenerifeom. Smatra ga se prvim konkvistadorom. Kao i u budućem slučaju osvajanja Amerika, i ova je invazija imala katastrofalne posljedice za domorodački narod. Pokoreni narodi porobljeni su i eksploatirani kao radna snaga. Kako bi prekinuli s ovom praksom, krana je izdala naredbu koja je prekinula svaku vrstu ropstva. Naredba nikada nije poštivana, zbog čega je otočje izgubilo 90% svog domorodačkog stanovništva. Osim na same ljude, kolonizacija imala je loš utjecaj i na okoliš. Drveće je sječeno zbog nove gradnje, a vodu je postalo teško naći. Okupacija Kanarskog otočja dala je mali uvid u mehanizam španjolske kolonizacije. Imperij tako niti je bio sigurna stvar niti je bio samo španjolska, aragonska ili kastiljanska stvar. Stvaranje kolonija uvelike je ovisilo o izravnoj i neizravnoj pomoći prije svega Portugalaca.⁷⁴

Iako su kastiljanci započeli proces osvajanja Kanara, nikako nisu bili jedini koji su sudjelovali u tom pothvatu. Među redovima ovih novih konkvistadora nalazili su se i Portugalci, Katalonci, Talijani, Baski, Židovi, pa čak i Afrikanci. Sama kraljica je primijetila 1499. godine da je više od polovice zemlje koja se na Kanarima koristila za proizvodnju šećera bila u rukama Genovljana. Bez kapitalnih ulaganja Genovljana i radne snage Portugalaca i robova imperijalni pothvat ne bi bio moguć. Portugalci su bili ključni u nastanjivanju otočja, jer je od 1520. doseljavanje prestalo zbog odlaska ljudi na novootkrivena područja. Ovaj pothvat može se uzeti kao primjer otvaranja građana ujedinjenog Pirinejskog poluotoka prema novim osvajačkim iskustvima.⁷⁵

Godina 1492. bila je, kao što već znamo, od velike važnosti za buduće događaje koji su oblikovali španjolski kolonijalni imperij. Nakon ulaska u Granadu Katolički su kraljevi blagoslovili put Kristofora Kolumba. Samo godinu nakon tog događaja oduševljenog Kolumba primili su u Barceloni gdje im je rekao kako je otkrio novi put prema Indiji. Njegova putovanja narednih nekoliko godina nisu plijenila puno pažnje u europskoj javnosti, no to će se uskoro promijeniti.⁷⁶

Kristofor Kolumbo rođen je 1451. godine u Genovi. Njegov veliki san bio je pronaći oceansku rutu koja će dovesti do Azije ploveći prema Zapadu. Svi pokušaji financiranja njegove vizije propadali su dok nije dobio potporu kastiljanske kraljice Izabele I. Ugovor iz Santa Fea mu je, među ostalim, u slučaju uspjeha obećavao plemstvo i titulu Admirala oceana. Njegova tri broda krenula su 1492. godine prema Kanarskom otočju odakle će se zaputiti u nepoznati svijet Zapada.

⁷⁴ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 29.-30.

⁷⁵ Isto, str. 31.

⁷⁶ Isto, str. 32.

Otkrivši novi kontinent, mada to nikad nije saznao, sljedeće se godine vratio u Barcelonu. Kraljica se potom počela zalagati za priznanje Kastiljina primata nad novootkrivenom zemljom. Papa Aleksandar VI. to je i učinio izdavanjem nekoliko bula, među kojima je najpoznatija ona pod nazivom *Inter caetera*. Bula je pak bila nejasna i podložna interpretacijama, pa su Izabela i Ferdinand ušli u izravne pregovore s Portugalom. Ugovorom iz Tordesillasa iz 1494. godine dogovorena je demarkacijska linija podjele kolonijalnog svijeta između Kastilje i Portugala.⁷⁷

Vođeni uzorcima bogatstva kojeg je Kolumbo po svom povratku predstavio, kraljevi su poslali još jednu ekspediciju prema Zapadu. Ovaj put admiral se vratio tri godine kasnije, dovozeći sa sobom i domorodce koje je porobio. Poduzeo je još dva putovanja u Ameriku, prvo između 1498 i 1500. godine kad je došao do Trinidada, a drugo između 1502. i 1504. godine kada je bio na obali Hondurasa i Paname.⁷⁸ Kada je preminuo 1506. godine, bio je već stvar prošlosti. Njegovi pokušaji kolonizacije Hispaniole (Haiti) propali su pod težinom novih otkrića i mogućnošću bogaćenja zlatom. Između 1499. i 1508. godine, španjolske ekspedicije sve su češće otkrivala nove zemlje zbog čega se već počeo dobivati nejasan obris osvojenih područja. Godine 1508. uzorak otkivanja novih područja promijenio se uspostavljanjem potpune kontrole nad Hispaniolom. Sada će ova zemlja postati izvorišna i početna točka daljnjih otkrića kontinenta. Núñez de Balboa je već 1513. godine svojim očima s druge strane obale Amerike ugledao Tihim oceanom, a osnivanje Paname je 1519. godine dalo španjolskim konkvistadorima kontrolu nad tjesnacima.⁷⁹

Španjolci su novu zemlju zvali *las Indias* još dugo nakon njezina otkrića, pritom misleći kako je ona dio Azije. Većina Europe preferirala je izraz Amerika prema popularnom štivu navigatora Ameriga Vespuccija iz Firence u kojem opisuje svoja putovanja. U kartografiji svijeta ime se prvi puta pojavilo 1507. godine na karti Švicarca Martina Waldseemüllera.⁸⁰

Kolumbo je tijekom svojih boravaka u Novom svijetu zaključio da su domorodci na tako niskoj kulturalnoj razini da ih se bez problema može porobiti te da takvo što ne bi bilo protiv morala i vjere jer ti ljudi su ionako predodređeni za takvu sudbinu. Tako je već tijekom njegova drugog putovanja došlo do pobune domorodaca zbog okrutnog ophođenja s njima. Iako je njegovo otkriće imalo loše posljedice za sam kontinent i ljude, pomoglo je otvaranju španjolskog društva i rađanju avanturističkog duha.⁸¹

⁷⁷ Isto, str. 60.-61.

⁷⁸ Isto, str. 62.

⁷⁹ J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469- 1716*, str. 47.

⁸⁰ Mirjana Polić Bobić, *Rađanje hispanskoameričkog svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007., str. 27.

⁸¹ Henry Kamen, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, str. 63.-64.

12. Zaključak

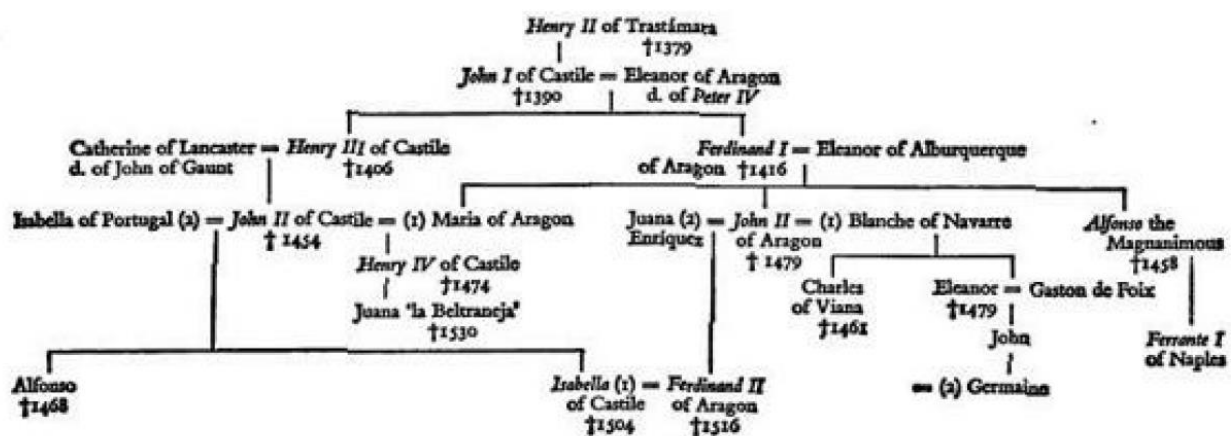
Uloga Katoličkih kraljeva u stvaranju Španjolske, a tako i njezina kolonijalnog imperija je neupitna. Povjesničari su uglavnom slažu oko ocjene njihove vladavine smatrajući je vrlo uspješnom. Ono što je ponajviše učinilo Španjolsku tako čvrstom i uspješnom naizgled se podijelilo, kao svojevrсни zadaci, između Izabele i Ferdinanda. Njezina je volja prevladala u pitanjima unutrašnjih reformi, a Ferdinandov strateški i politički um stvorio je vanjskopolitičku sliku ovih kraljevstava. Iako je Ferdinand uvelike sudjelovao u upravljanju zemljom, sama Izabela nije imala previše utjecaja na kreiranje diplomatskih odnosa i strateških saveza. Vrlo je primjetno da starija povijesna djela Izabelu slikaju kao vrhunac nevinosti, religioznosti i mudrosti, dok se o Ferdinandovu karakteru ne zna puno, ali se naglašava njegova vojna sposobnost i lukavost. Nedostatak takvih štiva je u tome što nastavljaju propagandu njihovih dvorskih kroničara, a ne daju nam realnu sliku dva mlada i vrlo sposobna vladara koji su cijenjene ideje svog vremena, vjerovali u njih ili ne, svakako znali iskoristiti za širenje svoje moći i ugleda.

Za tadašnju i buduću uspješnost Španjolske svakako nisu zaduženi samo Izabela i Ferdinand, nego i samo vrijeme obilježeno napretkom i razvojem tehnologije i ideja. Kraljica Kastilje i kralj Aragona produkti su svog vremena koji su to isto vrijeme znali iskoristiti za napredovanje u raznim sferama i prema tome je njihova vladavina bila dio vrlo uspješne simbioze prilika i sposobnosti.

13. Prilozi

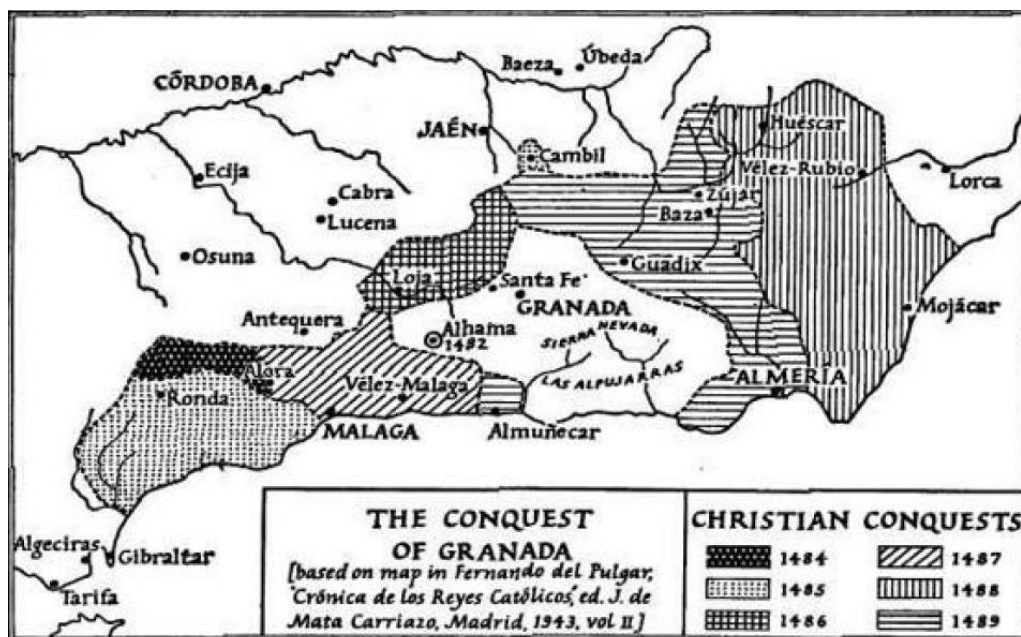
Prilog 1. Kraljica Izabela I. Kastiljska

Prilog 2. Ujedinjenje Aragona i Kastilje

Prilog 3. Ferdinand Aragonski i Izabela Kastiljska

Prilog 4. Osvajanje Granade

Prilog 5. Predaja Granade (*La rendición de Granada*, Francisco Pradilla 1882.)

Prilog 6. Izabela i Ferdinand primaju Kolumba

Prilog 7. Habsburška Španjolska

14. Popis priloga

Prilog 1. Kraljica Izabela I. Kastiljska

(izvor: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/Isabel_la_Cat%C3%B3lica-2.jpg)

Prilog 2. Ujedinjenje Aragona i Kastilje (izvor: Elliot, J.H., *Imperial Spain 1469- 1716*, Penguin Books, London 2002.)

Prilog 3. Ferdinand Aragonski i Izabela Kastiljska (izvor: Prescott ,William H., *History of the Reign od Ferdinand and Isabella, vol. I*, Lippincott Co. Press, Philadelphia 1872.)

Prilog 4. Osvajanje Granade (izvor: Elliot, J.H., *Imperial Spain 1469-1716*, Penguin Books, London 2002. prema karti Feranda del Pulgara „Cronica de los Reyes Catolicos“, ed. J. de Mata Carriazo, Madrid, 1943. vol II)

Prilog 5. Predaja Granade (*La rendición de Granada*, Francisco Pradilla 1882., izvor: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/31/La_Rendici%C3%B3n_de_Granada_-_Pradilla.jpg/1280px-La_Rendici%C3%B3n_de_Granada_-_Pradilla.jpg)

Prilog 6. Izabela i Ferdinand primaju Kolumba (izvor: <http://cdn.history.com/sites/2/2014/02/columbus-before-the-queen.jpg>)

Prilog 7. Habsburška Španjolska (izvor: Elliot, J.H., *Imperial Spain 1469- 1716*, Penguin Books, London 2002.)

15. Popis literature

1. Carpentier, Jean, Lebrun, Françoise, *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb 1999.
2. Elliot, J.H., *Imperial Spain 1469- 1716*, Penguin Books, London 2002.
3. Kamen , Henry, *Golden Age Spain*, Palgrave Macmillian, New York 2004.
4. Kamen, Henry, *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power, 1492-1763*, Penguin Books, London 2002.
5. Murray , Alan V., *The Crusades*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2006.
6. Perry, Marry Elizabeth, *The handless maiden : Moriscos and the politics of religion in early modern Spain*, Princeton ; Oxford : Princeton University Press, 2007.
7. Polić Bobić, Mirjana, *Radanje hispanskoameričkog svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.
8. Prescott ,William H., *History of the Reign od Ferdinand and Isabella, vol. I*, Lippincott Co. Press, Philadelphia 1872.
9. Roberts, J.M. , *Povijest Europe*, AGM povjesnica, Zagreb 2002.
10. Ruiz , Teofilo F., *Medieval Spain, Trading with the „Other“: Economic Exchanges between Muslims, Jews and Christian in Late Medieval Northern Castile*, Palgrave Macmillan, Edinburgh 2002.
11. Skupina autora, *Povijest*, sv. 8, Jutarnji list, Zagreb 2008.
12. Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, sv. 11, Otakar Keršovani - Rijeka, Rijeka 1976.
13. Suárez Fernández, Luis, *Los Reyes Católicos I: La conquista del trono*, Ediciones Rialp s.a. Madrid, 1989.
14. Völker-Rasor, Anette, *Rani novi vijek*, Golden Marketing, Zagreb, 2016.
15. Walsh, William Thomas, *Isabella of Spain*, Sheed & Ward, London 1935.